

EPILEGOMENA AD HOMERUM

SIVE

OBSERVATIONES AD ELOCUTIONEM
ET COMPOSITIONEM ILIADIS
ET AD QUÆSTIONEM HOMERICAM

SCRIPSIT

JULIUS GYOMLAY

ACADEMIÆ LITTERARUM HUNGARICÆ SODALIS

*Commentatio in consessu Academiae Litt. Hung.
die 9. Oct. ann. 1922. recitata*

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1923

PRÆFATIO.

Cur hanc dissertationem scriberem, nuncque potissimum ederem, duplicem habui causam.

Et prior quidem est, quod studia ad quæstionem Homicam pertinentia ad eos fines novissime appropinquare video, citra quos observationes meas per quadraginta fere publici mei muneris annos factas et collectas publici iuris facere haud supervacaneum fore censeo. Juventutem meam in illa ætate peregi, quæ huic novissimæ ad analysim ipsorum carminum revertenti antecesserat, in qua diversissimæ disciplinæ: grammatica, dialectologia, archæologia, scientia iuris, rerum civilium et militarium, geographia, ethnographia et aliæ novam lucem quæstioni afferre conabantur, ipsæque amplissimum sane fructum earum inquisitionum ceperunt, neque tamen ad ipsam quæstionem solvendam sufficientes se præstiterunt. Itaque in locum earum hæc nova ratio successit, quæ studium accuratius ipsorum carminum indolisque et naturæ poëtarum sibi proposuit, cuius primæ quidem origines ante commentationes de Odyssea scriptas (1884) viri doctissimi, ubique fere præcedentis novamque viam monstrantis, Udalrici a Wilamowitz-Mœllendorff iam in operibus Welckeri, Kirchhoffii, Kammeri, Kayseri inveniuntur, quæ tamen præsentem in questione solvenda auctoritatem circiter viginti abhinc annos obtinere cœpit opera coniuncta multorum virorum (atque adeo feminarum) doctorum, cum in singulis partibus elocutionis Homicæ,¹⁾ tum in universorum carminum elocutione, dispositione,

¹⁾ E. g. ut Hedwiga Jordan, Zielinski, alii complures.

inventione²⁾ Homerici ingenii propria perscrutantium. Superioris illius ætatis studia pro meo proposito prorsus negligere potero; sed quoniam mea quoque de quæstione Homerica sententia in observatione elocutionis carminum a nullo dependente, omnesque fere recentiores ætate antecedente nititur, ad hanc novissimam inquirendi rationem habebō fortasse nonnulla quæ suppleam vel admoneam.

Altera causa edendi huius opusculi præsentī apud nos rerum litterarium statu definitur. Nam Triarnensi illo iudicio duarum e quattuor universitatum Hungaricarum omnibus fere subsidiis, libris spoliati, ne principalia quidem opera ad hanc gravissimam litterarum Græcarum quæstionem spectantia discipulis nostris suppeditare poterimus; huic igitur miseræ aliquo modo providendum erat, ne futuri scholarum nostrarum magistri ex hac parte prorsus ignari universitatem nostram relinquerent. Præterea innumeris discipulis meis in gymnasio, dein in seminariis duobus futurorum magistrorum, postremo in duabus universitatibus Budapestinensi et Poseniensi iustum quoddam debitum persolvere mihi videor, si summam observationum nostrarum communiter per quadraginta annorum seriem factarum in unum corpusculum collectam exposuerim atque ediderim.³⁾ Latino autem sermone non idcirco usus sum, quasi Ciceronis latinatē, quam ne Wolfiis, Hermannis quidem in hoc difficillimo genere adæquare contigit, imitari studerem, sed officii et observantiæ causa, ut verba mea etiam socii nostri egregii intelligerent, de quorum sententiis potissimum acturus sum, et cum quorum filiis nostri filii pro causa iustissima et communi usque ad commune nostrum exitium fortissime decertabant. Mallem quidem de re Græca sermone Græcorum recentiorum uti, qui mihi terminos, qui dicuntur, technicos in hoc genere necessa-

²⁾ E. g. ut Erhardt, Hennings, Drerup, Wecklein, Rothe, Müller, Bethe, ipseque Wilamowitz.

³⁾ Titulum quoque huic commentationi inscriptum ita intellegi velim, quasi epilogum me meis discipulis ad nostras observationes, non ad universam quæstionem Homericam scribere voluisse, quo nihil cogitari posse immaturius vel adeo ineptius, animoque meo magis alienum ex ipsa commentatione elucebit.

rios procul dubio facilius et uberius suppeditaret, ni, quominus id facerem, disciplinarum Græcarum precaria apud nos vita impediret. Nam inter discrimina belli eo usque proveci sumus, ut Græca studia deinceps etiam historiæ et philologiæ Latine studiosis superflua esse iudicarentur. Sed, ut cum Livio loquar, querellæ ab initio modesti huius opusculi absint, cuius maximum præmium ego quoque hoc petam «ut me (et lectorem) a conspectu malorum, quæ nostra tot per annos vidit ætas, tantisper certe, dum prisca illa mente repeto, avertam».

PARS PRIOR.

I.

Procedente hac disceptatione apparebit doctos viros nonnullos in hac novissima elocutionis inquirendæ ratione occupatos mea sententia nimias partes rationibus inveniendi et disponendi concessisse, eamque investigandi methodum bonam et laudabilem esse in artificiosis recentiorum poetarum operibus, præsertim quorum fontes, utpote noti, perquisitione vel coniectura non indigeant, sed in Homericis carminibus periculosam esse ad naturam ipsius elocutionis recte æstimandam. Itaque ego horum carminum vel, ut rectius dicam, Iliadis — de qua potissimum hic agatur — primo loco solam elocutionem, separatis disponendi et inveniendi rationibus, examinare mihi proposui, ut, quæ inde efficientur, cum novissimorum auctorum sententiis ex investigatione dispositionis constitutis confrontarem.

Sunt quædam propria Homericæ elocutionis, quæ ita cum naturæ Græcæ linguæ cohæreant, ut in translationibus reddi non possint; quoniam autem eadem minime subiecta sunt inveniendi ac disponendi rationibus, de iis omnium primum nobis agendum erit.

Ac maxime quidem notandum gravissimumque talium priorum est, quo elocutio Homericæ ab omnium populorum carminibus discernitur, forma carminum argumento eorum unice contraria; nam argumentum, plus minusve semper nativa quadam simplicitate conspicuum, formulis loquendi iterum atque iterum occurrentibus exprimitur, quæ longo usu pervulgatæ primitivaque significationis virtute interdum orbata totam elocutionem Homericam peculiarem et a stilo carminum similitum cuiusvis populi longe differentem reddunt. Obstrictam esse elo-

cutionem tali formularum iteratarum usui in iis potissimum locis maxime quidem apparet, ubi iterata totum versum vel plures versus efficiunt vel in iis iteratis, quæ crebro in carminibus reperiuntur; quorum locorum semper a plerisque in quæstione tractanda observatorum et allatorum auctoritatem ad quæstionem Homericam solvendam iure negasse mihi videtur Rothius. Sed dissertatione eius edita (1890) omni huic inquirendi generi finis factus est, recte, an perperam, nescio. Nam teste libro Schmidti, viri optime de Homero meriti, quo iterata Homericæ continentur, longe maxima pars iteratarum in toto carminum contextu tantummodo bis terve reperitur. Quæri potest: cur et quomodo sive idem sive alius poeta tot milia formularum eloquendi in diversis, longe inter se distantibus locis carminum bis terve adhibuerit, *quas iteratas esse nemo interpretum et translatorum unquam sensit*, quas sine Schmidti libro nos quoque in perpetuum ignoraremus? Fortuito id tot milies accidisse quis est qui credat, quum de iteratis versu singulo minoribus, plus tamen sex moras efficientibus agatur, crebroque eadem formulæ in eodem hexametri pede collocatæ reperiantur? Iure roget aliquis, num talis iteratarum usus poni, fingi potest sine scripture adminiculo? Uteumque res sit, equidem novam iteratarum perquisitionem statistica ratione instituendam maxime necessariam esse censeo. Itaque colligendi sunt omnes loci, in quibus eadem formula *bis terve solum* occurrit, secundumque numerum rhapsodiarum vel melius secundum principales argumenti partes in ordinem redigendi ita ut quivis locus bis terve occurrens bis vel ter in rubricis ad eum finem factis suo loco adnotetur. Forsitan enim hæc procedendi methodus finito labore primo aspectu nonnullas partes carminum nunc inter se longe distantes ætiori vinculo inter se cohæreere docebit. Sed perficere hunc laborem mihi ipsi ad hunc diem non est concessum, quamquam plus viginti iam annos abhinc de tota quæstione accuratius disputavi in dissertatione mea inaugurali Academica (summatim tantum edita in Academiæ Hung. periodicis anni 1899. p. 465 sqq.), ex qua hos numeros etiam nunc considerandos esse censeo. Nam e 27853 Iliadis et Odysseæ versibus, additis iis, ubi bini dimidii versus singulum versum iteratum efficiunt, teste Schmidti 9253 loci sunt, ubi toti versus iterantur. Quod quidem minoris

sit sane momenti; sed præterea circiter 6000 locorum inveniuntur, ubi iterata versu minora (sed plus sex moras efficientia) *solum bis vel ter in utroque poemate occurrunt*. Hoc unius hominis ingenio, vel etiam ætati tribui posse indicio translationum ab eodem uno interprete factarum iam tum negavi;⁴⁾ nam nullum interpretem, ne soluta quidem oratione scribentem, ne me ipsum quidem qui Odysseam prosa oratione translata edideram, inveni, qui e centenis locis plus videnos eisdem verbis eodemque modo vertisset, quamquam in ratione facienda hic etiam totorum versuum translationes comprehendi.⁵⁾

⁴⁾ Wolfius ipse auctor erat huius rationis negligendæ, quum (v. Prolegg. c. XXXI. §. 138) pro suo proposito istam congruentiam locutionum, quam negare non potuit, velut contrarium suæ sententiæ argumentum debilitare studeret, insolentiasque in vocabulis, discrepantias coloris in sententiis perquirendas et ponderandas esse commendaret. Ita factum est, ut nulli usque ad hunc diem in mentem venerit ipsam hanc congruentiam eiusque naturam accuratius perquirere, quæ tamen mea sententia, ut supra exposui, non unitatis, sed diversæ originis suppeditare poterit argumenta.

⁵⁾ Scio præter Wolfium ipsum fuisse complures alios, qui quosdam totum Homerum etiamnunc memoria complecti posse affirmarent. Nullum tamen ipse vidi talem, experientiaque rem secus esse edoctus sum. Et nemo hic mihi obiciat, esse, qui Vergilium aut Horatium totum aut Kalevalam illam Karakirgizorumque vel Serborum cuncta epica poemata ad verbum edidicerint: nam istud equidem concedo. Sed de Homero longe aliter sentio; nam aliquot discipuli mei, prodigiali quadam memoria præditi, qui plus ducentos versus e quolibet textu (etiam prosario) primo auditu memoriter recitare possent, apud Homerum in quinquagesimo quoque versu hæsitabant, filium perdebat iteratorum causa, si quidem non solam partem recitarem, sed complures alias quoque memoriæ mandaverant. De me ipso fama est apud discipulos meos, totum Homerum me scire memoriter, quum quemlibet fere versum me afferre posse observarint: sed ego ipse optime scio, idque sæpe expertus sum, neque me longiorem seriem versuum declamare posse ea ipsa de causa, quod non solum partes quasdam poematum, sed universam eloquendi materiam norim, iteratisque occurrentibus ego quoque filium perdere cogar. Hac de causa puto — quod in inaugurali dissertatione mea Academica (a. 1898) accuratius exposui, translationes quoque ex Homero faciendas non esse unius hominis vel etiam unius ætatis; si autem Homerum hodie perdamus, a nullo mei simili totius summæ notitiam habenti, sed coniuncta complurium talium opera restitui posse credo, qui tantummodo partes summæ totius seorsum memoriæ mandaverint, filiumque inceptum ita tenere possint. Supervacaneum puto admonere, hanc meam sententiam etiam ad rhapsodos illos esse ad-

Verum non tantum iterata esse censeo sola propria cum ipsa Græca elocutione coniuncta, quæ accuratiore pervestigatione indigeant. Nam, quatenus ingentem Homericæ elocutionis litteraturam mihi evolere contigerat, hucusque omnia fere huius generis studia in quæstionibus grammaticam ipsam (dialecticam, morphologiam, etymologiam) aut — sed multo rarius — syntaxim spectantibus se contineri intellexi. Itaque investigatio nunc præter syntaxim præcipue ad semasiologiam et chraseologiam accuratius tractandam dirigatur oportet, in usum conversis omnibus scientiæ recentioris fructibus, præcipue iis, quæ in psychologia et chraseologia Wundtio in syntaxi post Hermannum Classenium Ziemerum Delbrückio Mützenbachero Stahlio debemus. Etenim, ni fallor, ad hoc tempus e. g. ne vocabulorum quidem ordinem Homericum cum carminum formatione coniunctum penitus cognovimus; ignoramus, quæ sint formulæ semper vel plerumque ad eundem pedem hexametri (præcipue ad primum et ultimum) adstrictæ;⁶⁾ quomodo sententiæ cola et periodi inter pedes et metra versuum distribuuntur? E ceteris eiusmodi quæstionibus: quomodo repetitæ orationes, atque adeo ipsæ non repetitæ difficultate primitivæ orationis obliquæ explicari possint? quatenus ea difficultas universam narrandi formam immutaverit? Quæ sint principales formæ syntacticae narrandi? quas partes in iis coniunctiones (præsertim e. g. primitivum illud γάρ) et particulae habeant, quantæ partes in particulis adhibendis metri necessitati sint tribuendæ? Quæ sunt formæ syntacticae et stilisticae notissimarum animi perturbationum in orationibus, quæ in narrationibus et descriptionibus, quas partes in elocutione e. g. antithetica constructio, quas generalisatio, quæ dicitur, habeat? Quid de figuris in elocutione Homericæ, quid de tropis⁷⁾

hibendam, si quis singulos eorum sine adminiculo scripturæ totum Iliadem edidicisse posuerit. Et, si vera est fama de illo Pisistrati collegio, — quod quidem ego in medio relinquere volo — collectionem summæ totius non trium vel quattuor, sed minimum quadraginta hominum coniuncta opera indiguisse arbitror.

⁶⁾ Ut e. g. αὐτὰς ἔπειτα, ἐν δ' ἄρα τοῖσιν, τοῖσι δὲ (hæc plus centies!) μηρομένους, δῶρον, etc. etc.

⁷⁾ Tropos Homericos nuper Hungarus vir doctus Universitatis Budapestinæ professor p. o. G. Peez congegessit ac distribuit in libro Συγκριτικῆς

secundum recentissima psychologicae et stilisticae scientiae praecipua sit statuendum?

Quae omnes et similes aliae perquisitiones, si ad finem fuerint perductae statisticæque scientiae ratione auctae, quantos et quales fructus ipsi Homericæ quaestioni sint allaturæ, interea ne divinari quidem potest, sed etiamsi, ut Fickii, Bechteli dialectologica tentamina, expectationi communi non respondeant, ipsae perquisitiones utique sunt necessariae, ipsarumque disciplinarum, stilisticae, syntaxis, semasiologiae, maximo cum lucro absolvantur.⁸⁾

II.

Ex iis autem eloquendi propriis, quae minus ab ipsa Græca lingua dependent, etiamque translatione reddi possunt, omnium primum partes poëmatum dramaticam formam habentes, idest orationes a personis poëtæ dictas cum iudicio quam maxime integro atque incorrupto denuo explicandas et interpretandas esse puto.

Antiqui recentioresque interpretes sine dubio recte animadverterunt apud Homerum perceptionem et elocutionem dramaticam maxime valere. Sed ut intelligatur, quatenus id verum sit, rationesque eius rei ad partes poëmatum pertinentes distincte appareant, fortasse non erit supervacaneum, si numeros proportionales ad orationum et narrationum rationes spectantes

τροπή etc. inscripto (de quo vide Rothii relationem de annis 1910—11, separatim editam apud Weidmannos Berol. 1912. p. 26), quo quamquam solum materiam suppeditat, neque psychologicae usus rationes exponere conatus est, ea ipsa materia troporum cum aliarum ætatum materia collata probabiles deducit conclusiones ad ætatem carminum pertinentes.

⁸⁾ Americanos philologos (Shewanum, Stawelam, Shoreyum, Bassettum, Scottum, alios) in talibus statisticis perquisitionibus novissime plurimum esse occupatos non sum ignarus. Sed maxima pars earum perquisitionum tantum ad morphologiam ipsam pertinet, neque Scottii liber nuperrime editus (John A. Scott, The Unity of Homer, California Press, 1921) mihi persuadere potuit investigationes a me commendatas, si modo recte institutæ fuerint, Scottii opinionem esse confirmaturas. (Commentatio quoque eiusdem viri docti de repetitis versibus (1911) unam tantum rhapsodiam Odysseæ (XVI) amplectitur.)

a me constitutos hic summam exposuero,⁹⁾ non ut ipse argumenta ad fidem rhapsodiarum corroborandam aut diminuendam in hac commentatione inde capiam, sed ut ii, quibus hae quaestiones ultra poëmatum analysim progredientes curæ sunt, iis numeris uti possint.¹⁰⁾

Narrationes in Iliade 8451, orationes 7242 versibus continentur (idest: 53·8% : 46·2%), quibus tamen numeris neglectæ sunt partes narrativae in orationibus (e. g. Nestoris, Phœnicis, Glauci, aliorum) collocatæ.

Octo rhapsodiæ, in quibus orationes maiorem partem versuum efficiunt, ordine decrescentium numerorum enumeratæ hæc sunt:

Rh. IX.	(588—125 versus = 83% = 17%)
XIX.	(282—142 " = 66%—34%)
VI.	(325—204 " = 62%—38%)
I.	(374—237 " = 61%—39%)
XXII.	(293—222 " = 57%—43%)
XXIV.	(441—363 " = 55%—45%)
IV.	(275—269 " = 51%—49%)
X.	(291—288 " = 50%—50%)

Sed quoniam veri simile est eloquendi formam eum argumenti genere esse coniunctam, distributio in rhapsodias autem recentioris ætatis est opus, neque semper argumento respondet, memoria repetamus oportet sex prioribus rhapsodiis, ubi narra-

⁹⁾ Cui operi minutioso sane et cum tædio coniuncto fas est errores nonnullos subrepsisse; numeros tamen, etiamsi non ubique prorsus exacti esse inveniantur, in universum parum a veritate discedere puto.

¹⁰⁾ E. g. Bethius (Homer, p. 339.) qui quum vestigia illius antiquioris stili canendi (Liedstil) a se positi in I. rhapsodia (et in XVI-a) detegere et demonstrare studeret, ea vestigia imprimis in scænis pugnas narrantis observari posse perperam admonuit. E tabella supra edita ipsam I. rhapsodiam quoque non plus 61% orationes continere constat, (XVI-am solum 46%) cum rh. IX. 83% exhibeat! Adnotandum esse censeo, talem rhapsodiæ IX. naturam iam Eustathium observasse: ἐναγώνιος ἡ ῥαψωδία, καὶ πολλὰν ἔχουσα δύναμιν ῥητορικῆς δικανικῆς (!) καὶ εἰς περὶ που ἀλλαγῶν, ἐνταῦθα τὴν ἐν λόγῳ πολιτικῆς ῥητορικῆς δύναμιν (!) "Ὅμηρος ἐπιδείκνυται (!), quamquam ei quoque Homerus perperam ut summus artifex (ὁ ποιητής) videtur esse laudandus, de qua re v. infra.

tiones maxime prævalent, legationem (IX) reconciliationem (XIX) Diomedis et Glauci, necnon Hectoris et Andromachæ colloquia (VI), iram et scenam Olympiam (I) Hectoris mortem (XXII) et Hectoris redemptionem contineri.

Reliquæ rhapsodiæ, in quibus narrationes prævalent, eodem ordine enumeratæ hæc sunt: (ubi tamen priores numeri narrationes significant):

Rh. VII.	(246—236 versus = 51%—49%)
XIV.	(271—251 " = 52%—48%)
XX.	(272—231 " = 53%—47%)
VIII.	(297—268 " = 53%—47%)
III.	(243—218 " = 53%—47%)
XVI.	(474—393 " = 54%—46%)
XXI.	(341—270 " = 56%—44%)
XVIII.	(348—269 " = 56%—44%)
XXIII.	(543—354 " = 60%—40%)
XV.	(441—305 " = 60%—40%)
V.	(568—341 " = 63%—37%)
XI.	(547—301 " = 64%—36%)
XVII.	(502—259 " = 66%—34%)
II.	(604—273 " = 69%—31%)
XIII.	(578—259 " = 69%—31%)
XII.	(326—145 " = 69%—31%)

Ex his rhapsodiis II. catalogum, XXIII. certamina funeralia, XVIII. Achillis arma continere notum est; ceteræ autem omnes pugnas communes, rhapsodiæ XII et XIII. (cum mirabili congruentia numerorum) muri Græcorum oppugnationem enarrant. Quæ cum ita sint, formam eloquendi cum argumenti genere arctissime coniunctam esse pro certo affirmari potest.¹¹⁾

¹¹⁾ Narrationes centum versibus longiores (e 697) tantummodo 5 in Iliadè inveniuntur, catalogus (434 v.), dein: clipeus et arma Achillis (151 v.), Patrocli impetus (XVI. e 146 versibus), pugnae in obsidione (XIII. e 133 v.), Agamemnonis armatura et impetus (XI. e 130 v.).

Etiam narrationes plus 50 sed minus 100 versuum nonnisi 27 locis inveni, maximo numero 3 tantum in singulis rhapsodiis. Nullas autem in his novem: I, II, III, VI, VII, IX, X, XXII, XXIV.

Itaque maxima pars longiorum narrationum, numero 206 (e 697)

Si autem quæras, quomodo explicari possit hoc ipsum factum, quod in poemate narrativo antiquissimo in universum narrationes minus valeant, ad hanc questionem duplici modo responderi potest, aut *proposito* alicui poetarum, aut ipsi procedendi *causae* maiorem vim tribuendo. Sed propositum poetarum aut regularum et præceptorum quorundam consciam observationem significat, aut animorum movendorum semper vivam consecrationem; quarum utraque cum talibus novis questionibus ad internam et externam evolutionem Græcæ poësis spectantibus cohæret, ut seorsum ab iis explanari nequeat. Nam si

e 10—50 versibus constant, eæque ipsæ plerumque similitudinibus sunt auctæ. Ne 50 versuum quidem narrationem habent hæc rhapsodiæ: I. (unam 45 versuum, dein 17); II. (neglecto catalogo); III. (unam 38 v., cum similitudine auctam); VI. (unam 45 v., initio, dein 22 v.); VII. (unam 35 v., certamen singulare Aiantis et Hectoris continens); IX. (unam 34 v., ceteras plerumque infra 10 v.); X. unam 36 v., initio, ceteras plerumque infra 10 v., e singulis versibus 20); XIX. (unam 51 v., ceteras infra 20 v.); XXII (unam 37 v.); XXIV. (unam initio 32, ceteras plerumque infra 10 v., e singulis versibus 18).

Narrationes in tota Iliadè 697-ies orationibus variantur, ita ut versuum narrantium medius numerus 12, orationes continentium 10 esse appareat. Sed 220 loci narrantes e singulis tantum versibus constant, qui orationes inducunt aut concludunt, suntque plerumque iterati (stereotypi). Plurimos tales versus exhibet rhaps. X. (= decima) = 20; dein I et XXIV = 18; paucissimos (1) rhaps. II. et XII. Plus decies inveniuntur singuli versus in rhapsodiis III, V, XIV, XVIII, XXII.

E reliquis 487 quoque alii 249 loci narrationes tantummodo e 2—10 versibus constantes continent. Itaque duæ fere partes (459 : 697) omnium narrationum tam breves sunt, ut vix sint digne narrationis nomine, quippe quæ ad coniungendas tantum binas orationes valeant. Plurimos habet tales locos 2—10 versus continentes rhaps. XXIII. (22), dein XXI (19), I et XXIV (18). Plus decem hæc: III., IV, V, VII, VIII, X, XV, XXI, XXII. Paucissimos (2) rhaps. XII. Ex quibus rhapsodiis eas, quæ singulos quoque versus plurimos habuerunt, conspicuo genere scripturæ notavi.

Hi omnes numeri comprehensi et comparati docent partes narrativas præcipue in duodecim rhapsodiis I, II (neglecto catalogo) III, VI, VII, IX, X, XIV, XVIII (neglecto clipeo) XIX, XXII, XXIV minus in elocutione valere; ex altera parte solito plus habere narrationum rhapsodias duodecim, præcipue autem has septem: V, XI, XII, XIII, XV, XVII, XXIII, — ex quibus rhapsodia XII. optimum exemplum generis narrativi iure designari potest.

etiam huic antiquissimo poësis generi primarium hunc statuas finem ut animos hominum commoveat,¹²⁾ negligi non potest historica illa quæstio, utrum carmina, ita ut sunt, litterisne mandata sint, an memoriter a poëtis facta, cantuque per rhapsodos edita. Sin vero regulas vel præcepta fuisse supponas, quas poëtæ observaverint, nulla invenitur methodus ad quæstionem solvendam nisi ipsorum carminum attentissima investigatio. Igitur in tota poësis Homerice investigatione, et potissimum in hac parte disceptationis meæ præferenda mihi esse videtur in medio relicta propositi poëtarum quæstione *ipsarum causarum* perscrutatio, eamque in iis, quæ sequentur, adgrediar, præsertim quum novissimos Homerice quæstionis auctores conscio sibi poëtarum consilio iusto plus in illis rebus tribuisse video.

Atque equidem in orationibus operibus narrativis insertis semper hoc interpretandi quasi fundamento usus sum, originem earum imitandi studio primitivæ hominum naturæ insito esse tribuendam, orationumque usum in primitivis poësis et prosæ orationis generibus vel ideo carere artificio, quod hæc simplicissima eloquendi forma initio sola usurparetur, et posterius quoque facilius esse appareret quam narratio pura, vel cum oratione, quæ dicitur, obliqua mixta, cuius formas apud Homerum et Herodotum nascentes solum videmus, quamque a loquentibus minus eruditus vel admodum juvenibus etiamnunc prorsus fere negligi constat.¹³⁾

¹²⁾ Etenim mihi quidem recte sensisse videtur vir ille doctissimus, G. Hermannus in disceptatione de poëseos generibus scripta (opus. I. p. 24), quum naturam pulchritudinis in hoc ipso sitam esse diceret «quod non certi cuiusdam finis cogitatione, sed quadam tantummodo specie consilii, quæ animi viribus exercitandis accomodata est, indicetur. Nam voluptatem illam, quæ ex pulchritudine percipiatur, non posse pro fine haberi, qui pulchra arte obtineatur». Aristotelem in Poëticis (c. 25) insto plus ei rationi tribuisse non est quod miremur, quum ea quoque, quæ fieri non possent (δέοντα) exemplo ex Iliade sumpto (Hectoris persecutione) poëtæ fingere concedendum esse diceret, quo magis animos auditorum commoveret.

¹³⁾ Interpretandi generis semper et ubique poëtarum finem et propositum prædicantis et præ se ferentis primus auctor ipse Aristoteles fuisse apparet, quamquam negari non potest eundem psychologiarum quoque rationum primum inventorem et perscrutatorem fuisse præcipue in Arte

Igitur orationum frequentem et communem usum in primitivis operibus non solum poëticis, verum etiam ad alia genera pertinentibus equidem nulli — non dicam artificio, sed ne sibi quoque consciæ procedendi rationi tribuendum, verum ipsa natura explicandum esse censeo; ¹⁴⁾ veram autem et poëticam fore orationem, si poëtæ animus ea fuerit sensuum profunditate et vivacitate, phantasie fide et varietate præditus, qua personarum mores, cogitationes, sensus, voluntates recte apteque invenire et exprimere possit.¹⁵⁾

Ad quam rem non artificio, non versutum quoddam acumen calliditate et subtilitate excellens, neque præceptorum sibi conscia et frigida observatio, verum, ut supra diximus, innata virtus cum ingenuitate coniuncta omnium primum requiruntur, præsertim si personarum indoles rei ipsius natura consentanea adhuc et congrua est poëtarum totiusque populi indoli, ita ut observatio hominum in sua ætate viventium poëtæ ad recte apteque notandos personarum mores sufficiat.

Itaque originem orationum narrationibus insertarum, non solum apud Homerum, verum apud cuiusvis ætatis ineruditos naturæ tribuendam esse diximus; verum quod ad ipsos Græcos

Rhetorica. Sed quum in Rhetorica pertractanda conscius et tenax propositi animus movendæque auditorum animi semper maximi essent momenti, Aristotelisque et ceterorum — præcipue grammaticorum istorum — animis plerumque artis rhetoricæ genus demonstrativum, deliberativum, et iudiciale observaretur, ita factum est, ut prosæ quoque orationis nonnulla genera negligenter, in arte poëtica autem propositorum finium et effectuum rationibus usque ad nostram ætatem insto plus tribueretur, eaque pars, quæ in poësi maximi est momenti, quam Græci ἐνθουσιασμός, Latini recentiores intuitionem appellant, in interpretandis poëtis iusto minus consideraretur. (Cfr. etiam Eustathii locum in adnot 10) allatum.)

¹⁴⁾ Sunt tamen genera posteriorum ætatum, in quibus dialogi usum ego quoque auctorum (Thucydidis, Platonis, aliorum) inventioni ac proposito sibi conscio tribuendum, et cum artificio non solum formam, verum etiam res ipsas spectanti coniuncto explicandum esse intellegam. Sed nunc nobis de carminibus omnes artis regulas præcedentibus est agendum; quare minorem sane commitemus errorem, si nulla ante Homerum eloquendi præcepta, quam si falsa statuerimus.

¹⁵⁾ Τὸ πρότερον ἔχει ἡ λέξις ἴαν παθητικὴ τε καὶ ῥητικὴ καὶ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι ἀνάλογον inquit Aristoteles (Rhet. III. 7., initio). Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi, — repetit Horatius (Ars poët. 102—3.).

pertinet, unum addamus oportet, quod numerorum supra expositorum proportione est demonstratum, Homericorum carminum auctoribus eiusmodi argumenta, vel argumentorum eas potissimum partes fuisse cordi, ubi de humanis actionibus cum animi perturbationibus coniunctis loqui possent, eamque ipsam fuisse primariam causam, cur in iis rhapsodiis, quæ pugnas communes non continent, orationes prævalerent. Hæc enim maxime eis occasionem præbebant, ut personas inter differentes et varias rerum conditiones agentes, loquentes, disputantes fingerent et introducerent, qua re non solum ipsi, verum etiam universa Græcorum gens ab initiis usque ad finem maxime delectabatur. Vix enim alium populum invenias, — minime autem Arabes fabularum illarum miraculis plenarum inventores — cuius poëte quum e. g. deorum ipsorum sedes magnifice describi posset, neglectis iis «speciosis miraculis» deorum atque hominum patrem ut maritum cum uxore altercantem inducere prætulissent, cuius sculptores neglectis animalium formis in Parthenonis metopis vel Laocoontis Farnesinique illius «tauri» simulacris humani corporis formam ad sensus et perturbationes animi variabilem effingere sibi proposuissent. Etenim hæc erat ea gens cui omnibus externis rebus ipsa humana natura iam ab initio observatione dignior esse videretur, quæ universam naturam sensibus subiectam ipsosque deos ad suam ipsius naturam transformaret, cui postremo omnium cogitationum et sensuum humanorum scientiam conditam deberemus.

Itaque ad bene constituendam elocutionem sufficere innatam et ingenuam quandam observandi, imaginandi, sentiendi et cogitandi virtutem posuimus. Verum summi ætatis recentioris poëte, Goethe ille Germanorum, Arany noster, ultra has etiam aliarum virtutum poëticarum exempla prodiderunt. Nam iidem, quum ex una parte ingenue omnia exprimerent, quæ ad varias rerum conditiones personis apte concinneque dicenda erant, ex altera parte actionem quoque universam iam antea constitutam semper ob oculos habent, præsertimque id agunt, ut mores personarum antea constitutos semper et ubique sibi constanter exponant, quamvis ipsi quoque plerumque argumenta non ab se ipsis creata præbeant, sed conscio sibi animo ea consecutentur, quorum fides traditione aliqua historica augeatur.

Utrius generis sint Homericæ poëmata, hæc est novissimæ investigandi ætatis summa quæstio, qua etiam iusta æstimatio poëmatum continetur. Præstatne Homericæ elocutio eam — quæ primo loco et a natura ipsa postulatur — orationum cum rebus personas cingentibus congruentiam atque aptitudinem (τὸ πρέπον illud Aristotelicum); an alterum quoque perficit, semper et ubique actionem prius constitutam, præsertimque mores personarum sibi constantes notando et respiciendo? Nam si ne primum quidem: universas eruditorum gentes usque ad hanc ætatem errasse apparebit; sin alterum quoque, atque ita, ut poëtam convenit, idest verisimiliter, æqualiter et constanter, eloquendique rationes cum disponendi rationibus pares vel similes animi virtutes et facultates indicabunt ac demonstrabunt: tum nihil obstat, quominus unum eundemque poëtam fuisse credamus, cui inventionis atque elocutionis maxima pars totaque dispositio tribuatur.

III

Quod ad priorem quæstionis partem attinet, usque ad novissimam hanc ætatem latissime patebat sententia, cui equidem etiamnum assentior, plerasque orationes Homericas argumento et forma omnibus fere universarum gentium poësi quodammodo naturæ esse propiores, non quia Ilias nostra totius Græcorum populi sit opus — quæ sententia explosa iam fere est et obsoleta¹⁶⁾ sed quia primas origines in tam prisca humani generis ætate habeat, quæ omnia artium præcepta et artificia ab ipsis Græcis primum reperta præcesserit, quamquam ex altera parte admirabili quadam virtute sibi innata ad ea ipsa præcepta et artificia invenienda et constituenda philosophis, grammaticis materiam et exempla præbuerit.

Ea tamen convenientia cum natura ita intelligenda est, ut etiam in partibus elocutionis raro ad singulorum hominum mores proprie exponendos valeat. Nam omnes personæ, qualiscunque sint ætatis, sexus, generis, status in universum pari vel simili

¹⁶⁾ Nam ipse Wandtius quoque (in Psychol. Gentium v. III² 1908 p. 389) sine poëtarum vel rhapsodorum cura et ministerio poëmata epica Iliadi similia constitui et tradi posse negat.

modo sentiunt et loquuntur, quia poetarum sunt fictiones; poetae Homericæ autem omnes pari fere sunt ingenio, quippe qui ætati eruditioris politiorisque societatis, quæ primas subtiliores sentiendi et cogitandi differentias protulit, antecesserint.

Differentia quædam morum certe quidem etiam apud Homerum in personis effingendis observari potest. Certum est Achillem immensum quantum distare a Nestore, Hecubam ab Helena. Verum eæ differentia non obstant, quominus formas personarum singulas, ut ita dicam, typicas esse sentiamus, cum differentia plerumque in una tantum aut altera proprietate, fortitudine, prudentia, eloquentia, celeritate, corporis magnitudine, venustate constant, ceterarum autem (si Thersitem in Iliade, Cyclopem et procos in Odyssea exceperis) plenam fere ac perfectam congruentiam ostendant.

Ea autem elementa, quæ plus aut minus omnium personarum sunt propria, longe abest ut nobis cuncta virtutes sint nominanda. Partem — ut ipse eam nominavit — rationalem (*λογιστικόν*) animi, quæ perturbationes et cupiditates imperio suo compesceret, Plato nobis detexit et constituit; itaque apud Homerum plus iusto valent quædam vitia cum iuvenili ætate ubique coniuncta: sui et suorum amor, aliorum et alienorum nulla fere reverentia, interdum cum acerbitate, crudelitate coniuncta; vicissitudo officiorum, verum ita intellecta, ut gratia quidem tantum si non nimis sit molesta, reddatur, iniuria autem et contumelia semper et cum voluptate vindicetur; intemperentia, vehementia modum excedens in actionibus et orationibus, studium rerum in maius auctarum. Iis tamen vitiis, ut supra dictum est, in puerili societate semper et ubique apparentibus accedit quædam Græcorum animi proprietas mea quidem sententia a recentioribus parum notata, ieiunitatem et sobrietatem illam dico iudicandi et imaginandi, quæ efficit ut rerum pulchritudine multo magis extollatur id, quod sibi quisque utile fore censeat, quæ non tam miraculis rerum fictarum quam utili veritate vel veri simili utilitate delectetur, quæ ubi de recto bonoque rerum paratarum ordine atque usu agitur, tam procul absit a levitate et incuria, ut ne minutissima quidem ac nimis accurata diligentia (Pedanterie) abhorreat, sin autem vanæ phantasiæ species vel res miraculose fictæ sint narrandæ, tam levi-

ter et negligenter ea, utpote nugas gravitate carentes, percurrat, ut partes et elementa istorum miraculorum ac portentorum raro sibi constant, rarissime uni formæ reddantur, plerumque aperte sibi repugnent ac discrepent. De qua Homericæ ingenii proprietate ea de causa lectorem pluribus commonere volui, quia a novissimis quæstionis auctoribus ubertatem (Üppigkeit) et luxuriam quamdam Homericæ phantasiæ prædicari laudibusque ad cælum ferri video. Quibus assentirer, si tantum de varietate et mobilitate quadam imaginandi e negligentia pæne sibi conscia oriunda loquerentur; verum, quod ad ubertatem, luxuriam, vigorem et vim sibi constantem pertinet, quam exilis et tenuis, eademque sana sit Homericæ phantasia, maxime apparebit, si miracula Homericæ inepta sibi repugnantia miraculis Arabum fabularum minutissime effictis, e. g. Cyclopea cum Sindbadi illius simili narratione comparaveris.¹⁷⁾

Talium personarum typicarum una vel altera tantum proprietate eminentium ceterum autem pæne æqualium orationem atque actionem sibi constantem multo facilius fingi posse, quam personarum e nostra ætate sumptarum, non est quod admoneam, neque erit admirandum, si huius generis constantiam apud Homerum in constituenda actione, notandis moribus personarum non omnino deesse apparebit. Ex alia parte autem non neces-

¹⁷⁾ Sæpe me discipuli mei (et minimus quisque maxime) in V. gymnasii classe, — nam in gymnasio nostro seminario magistrorum adiuncto Græcæ linguæ studium semper cum Homero incepimus — quæstionibus obruerunt, quomodo Cyclops altissimo monti similis (Od. IX. 191.) oves suas mulgere potuerit, siquidem eæ et vasa ad mulgendum apta ut e versibus 220., 429., 423. et 223. elucet, communi fere orant magnitudine; ain autem agni et vasa ingentia sunt imaginanda, cur Ulixes et socii alioquin prudentissimi herum istorum monstrorum in antro manentes expectaverint? Item, utrum filia quoque Antiphatis (Od. X. 105.) ingenti quadam magnitudine, an communi forma sit fingenda, quippe quam Ulixes et socii bona spe repleti in urbem Læstrygonum secuti sint? Contra, quæ sit absurda fictio, Homericæque sobrietati contraria fluvium igni inflammari (XXI. 356. 361.) et ita subigi? Neque talem imaginandi negligentiam discipuli mei pro virtute poetæ imputare voluerunt, donec intelligerent, Homericis poetis non tam nugas istas fuisse cordi, quam negotia lactis producendi et in usum convertendi, quemadmodum etiam apud Læstrygonos poeta noctium brevitate indicata confestim duplicem mercedem ibi reportandam admonet. (Od. X. 84.)

sario diversæ partium origini erit tribuendum, si in plerisque orationibus Homericis propositum oratoris actioni congruum neglectum, perturbationibus animi loquendo nascentibus devictum esse inveniemus.

IV.

Sed pergamus ad formas eloquendi his animi Homericæ elementis accommodatas, easque paucis exponere experiamur.

In orationibus Homericis perturbationes motus impetus animi sentientis eas partes gerunt, quibus tota elocutio, ut ita dicam, imbuatur vel inflammetur. Imprimis per ea hæc prima orationum disponendarum lex sine ullo artificio, natura ipsa duce constituta est, quam postea ars et disciplina rhetorica observavit et definivit. Nam omnis elocutio ab affectibus proficiscitur, quibus sedatis et ad purgationem (*κάθαρσιν*) quandam perductis orator tandem ad sententias tranquillius exponendas pervenit. Cuius dispositionis indicia sunt: interiectio statim ab initio, tum sententiæ commotæ, idest convicia, laudationes, vituperationes, blanditiæ et cetera similia, si stilisticam rationem spectes per quæstiones, exclamationes, insoñtum verborum ordinem expressa, item per ceteras formas stilisticas rebus in maius auctis (exaggerationi) accommodatas e. gr. per usum vocabulorum gravium (*ἀεὶ, οὐποτε*, etc.) formarum grammaticarum generale quid significantium (imperfectæ actionis, e. gr. e I. rhapsodia: 107.: *μαντεύεσθαι*, 109.: *ἀγορεύεις* 130.: *μὴ κλέπτει νόφ* 161. *ἀπειλείς*, 163. *ἔχω* 166. *διέπouαι* 168. *ἔργουμαι* etc.; gradus superlativi: I. 121. *φιλοχτεανύτατε* 176 *ἔχθιστος* etc. etc.) Eruptionibus affectuum interdum complexa est vel iis antecedit enumeratio causarum perturbationis, per sensus oratoris, visum, auditum perceptarum. Ita expletis et sedatis animi motibus tandem exponuntur, plerumque per famosam illam coniunctionem *ἀλλά* adiunctæ, eæ sententiæ, si quidem sunt, quæ ad ipsam mentem auditorum vel (in soliloquiis) ipsius loquentis diriguntur, consilia, desideria, optata, vota, ceteraque animi sedatioris indicia.¹⁸⁾

¹⁸⁾ Si respondetur in oratione, primo loco non ad priorem sed ad graviolem quæstionem responderi solet, quæ quamquam ordine posterior, animum respondentis propius attingit, vel certe in memoria eius propiore loco est recepta et reposita. (Ἐγστερον πρότερον Ὀμηρικῶς, ut ait Cicero.)

Ita efficitur, ut cum Wolfio loquar (Prolegg. XII.), ut orationes «admirandam quamdam ostendant vim naturæ atque ingenii, minorem artis, *nullam reconditæ doctrinæ et exquisitæ*, omnemque illam artem naturæ quodammodo propiorem esse appareat . . . ex nativo sensu recti et venusti delibatam».

Hæc primaria et quasi schematica eloquendi forma multifariis mutationibus est subiecta, sed secundum vim et varietatem affectuum semper naturæ humanæ convenienter. Inveniuntur in Iliade orationes, quæ tranquilliore illa secunda parte omnino careant; hæc orationes partim tantum animi explendi causa dicuntur, vel certe nullo alio proposito, nisi ut auditores dolore, — rarius gaudio — afficiant, partim simul hoc cum proposito, ut per affectum (timorem, pudorem etc.) suscitatum ad agendum vel desistendum auditores impellant. Prioris generis præsertim Iovis vel Achillis inveniuntur orationes; alterius permultæ exstant exempla, e. g. in Agamemnonis epipolesi ab eo vel ab Hectore ad Paridem dictæ orationes. In iis secundi generis orationibus, et aliis permultis, quibus consilium quoddam mutandi status rerum apparet, primitiva fortasse alicuius artis rudimenta detegi possunt; non tamen semper et ubique; nam affectus animi, dum persona loquitur, ac semet ipse incitat, interdum tanta vi resurgunt, ut orator perturbatus incepti consilii plane obliviscatur. Quod maxime apparet in iis orationibus, quæ manifeste a consilio affectus cuiusdam leniendi ordiuntur, sed in ipsa oratione invito oratore ita transvertuntur, ut finem et effectum consilio contrarium habeant.¹⁹⁾ Cuius generis sunt plerumque consolationes Homericæ, e. g. Agamemnonis ad Menelaum vulneratum, Hectoris ad Andromacham angoribus excruciatam, ambæ iisdem formulis, iisdem locis communibus constructæ, in Odyssea autem Tiresiæ²⁰⁾ orationes vel Ulixis

¹⁹⁾ Ut oratio magistri ludi e Germanorum periodico Folia Volantia inscripto memorati, qui quum superiore die ob fractum horologium ira inflammatus discipulum quemdam virgis cecidisset, noctuque decrevisset ei publice se satisfacturum, postero die ita id consilium suum in classe peregit, ut primo quidem discipulum consolaretur, dein obiurgaret, postremo autem suis ipsius verbis memoriaque fracti horologii inflammatus iterum virgis cæderet.

²⁰⁾ Ignotarum rerum enunciatio loquentem nativa quadam superioris potentie conscientia complet; quo fit ut vates, nuncii, non solum apud

ad socios (X. 189. sq.). Ea Iliadis scæna, ubi eloquentia sibi conscia, ad propositum semper adhærens maxime esset necessaria, sine dubio legatio ad Achillem designari potest, quacum fortuna omnium Græcorum totiusque actionis futura ratio acutissime est coniuncta, ita ut tres illas orationes persuadere Achilli cupientes omnia eloquentiæ Homericæ subsidia exhibere probabile sit. Quæ cum ita sint, quæro, num cogitari possit secundum artis rhetoricæ præcepta ineptius, sed ad præsentem Ulixis animi motus accommodatius quam peroratio Ulixis, ubi hic heros angoribus suis permotus omnia sua priora argumenta irrita fere reddit ultro supponendo Achillem aspernaturum esse Agamemnonis promissa et dona? (IX. 300.)²¹⁾

Quoniam autem ars dicendi ibi originem habet, ubi mens ac iudicium subactis animi perturbationibus tranquillum et sobrium eos inveniendi locos easque eloquendi formas deliberare ac ponderare incipit, quæ opus sunt ad propositum orationis perficiendum: qui apud Homerum artis rhetoricæ rudimenta quærit, eas orationes omnium primum examinare debet, in quibus persona poëtæ *simulatione* utitur; nam in huius generis orationibus consilium sibi aliquatenus conscium omnino deesse certe non potest. Non est mihi nota commentatio, quæ simulatas has orationes hoc fine perquisiverit, nequedum ego ipse omnes huius generis orationes «lucrosas» (*κερδαλέας*), e. g. Minervæ, Ulixis (Od. XIII. 297.) singillatim mihi explicavi: spero tamen me a veritate non discessurum, si has quoque a vera rhetorica arte ac disciplina longe abesse contendo. Nam, quantum video, propter ipsam Homericæ ingenii mobilitatem simulatæ quoque orationes tunc solum prospere evenire solent, quum orator per contumelias simulatas aut per irrisionem auditoris animum commovere, et per affectus ita suscitatos aliquid perficere studet. Cuius rei exempla non sunt rara apud Homerum.

Homerum, sed in tragœdiis quoque Græcorum omnibus non magis erigere quam exterrere animos auditorum velle videantur, raroque etiamnum inveniatur malorum nunciis, qui officio suo moderate defungi valeat.

²¹⁾ Cfr. etiam in Odyssæa Telemachi orationes (in I. rhapsodia, præsertim v. 130—145) ubi Telemachi verba minime sunt apta ad perficiendum eius propositum, sed animo explendo tantum inserviunt. Sed hic iuvenis imperitus, in Iliade vero sapientissimus Græcorum inducitur.

Videlicet naturæ puerilis ætatis non est aliena voluptas ex alterius vituperatione vel ludificatione oriunda. Sed istud puerile genus ludificandi longe distare ab eruditorum urbanitate et salibus non est quod miremur, ex altera autem parte per ipsam simulationem naturæ quoque præcepta, Homericæ elocutionis sola fere adminicula, interdum offendi. Tales sunt plerumque simulatæ orationes potentissimorum, quibus *οὐκ ἔπι δέος*, maxime autem Iovis, quotiescunque deorum atque hominum pater in liberos et coniugem iocis illis asperis et illiberalibus, cum meledictis et minis coniunctis invehitur, quibus interdum ipse non nisi irritare et temptare velle auditorum animos libere confitetur (VIII. 39.).

Itaque et in his orationibus ludibrium vel contumeliam continentibus, et in aliis simulatis orationibus constans et propositi tenax oratio ibi solum invenitur, ubi rerum rationes et condiciones, in quibus propositum peragendum est, non sunt tam intricatæ et multiplices, quam e. g. in oratione Agamemnonis exercitus animum pertemptantis (II. 110—141.), qua ad leges artis rhetoricæ ineptiorem,²²⁾ ad veritatem vero affectuum variorum inter se pugnantium excellentiorem vix in tota Iliade invenias. *Nimirum poëtæ ipsi carebant ea disciplina animi, qua in condicionibus rerum solito magis variarum et implicatarum idem propositum longius et constantius observare et tenere possent.* Quatenus ingenium naturali quadam simplicitate præditum sufficit, omnes plus aut minus excellunt: verum ubi artis sibi consciæ fines incipiunt, veluti infantes nostræ ætatis cadunt et surgunt ut porro titubent, cadant. Quamquam ars rhetorica Homericæ rectius non cum eloquentia infantium admodum tenerorum comparatur, sed puerorum nostræ ætatis cogitare iam incipientium, atque adeo decori quemdam sensum et artificiosæ mentis rudimenta habentium, quorum oratio ubi non natura ipsa dirigitur, argutiis potius quam arte, iisque propo-

²²⁾ Scio Ps.-Dionysium (Ars, p. 67. 22. Us.) de hac Agamemnonis oratione, quam ut exemplum simulatorum orationum (*λόγοι ἐσχηματισμένοι*) affert, longe aliter iudicasse. Sed huius auctoris sententiam, qui e. g. in Aiantis oratione IX. 624. *ἀπλότος προσποίησιν* detegit, iure mihi negligere videor. Grammatici est ista sapientia a natura immensum quantum remoti. (Cfr. adnotationes meas 10) et 13.)

situm modo observantibus, modo negligentibus est conspicua: quo efficitur, ut omnibus auditoribus qui iuventutem cum amore et indulgentia persequuntur, imbecillitate et simplicitate ætatis intellecta voluptatem quamdam afferant, quum contra nimium recentioris ætatis artificium et diligentiam peccare videantur.

V.

Saepe tamen hic effectus nativæ ingenuitatis perturbatur duabus Homerici elocutionis proprietatibus, quarum utra in singulis locis ponenda sit, interdum ambigi potest: partim eloquendi ubertate et varietate, partim ex necessitate, qua poëtae posteriores ad normas poëticæ elocutionis ab antecedentibus acceptas elocutionem suam accommodare coacti sunt, quam brevitas causa formæ necessitatem deinceps appellabimus. Quantopere hæc duæ proprietates illi simplicitati naturæ nostro quidem sensu repugnent, quivis intellexit, qui orationes Homericas secundum Bœltii præcepta clara voce umquam recitare temptavit.

Quamquam alterum quidem elocutionis proprium, ubertas illa ac varietas, etiam si iustum modum excesserit, non secus naturæ est tribuendum, quam cetera; nam originem inde ducit, quod studia ætatis puerilis in omnes fere res facile dividuntur. Omnes vidimus infantes lacrimis non impediri, quominus novam quamdam speciem sensibus obiectam percipiant eaque delectentur, paullo post autem rursus ad lacrimas revertantur. Conspicua atque etiam molesta et inepta tum solum apparet nobis retentionibus occupationis hæc varietas, quum oratio, etiamsi ad pristinam rem redeat, æquo plus vel pluries rebus ad propositum parum pertinentibus suspendatur et distrahatur, itaque unitate, quæ per partes singillatim tractatas et auctas quasi evanescit atque absumitur, nostro iudicio careat. Ita efficitur ut poëtae Homerici præsertim in condicionibus rerum solito intricatioribus *ne in singulis quidem orationibus totum ponere valeant*. Augetur autem hæc ubertas sermonis ab altera quadam simplicioris naturæ proprietate, gravitatis et auctoritatis illa affectatione, quam in sermonibus minus eruditorum etiam nunc optime observamus. Inde fit, ut e. g. ii qui apud Homerum

aliis opem ferendi causa inducuntur, plerumque e conviciis vel vituperatione orationis exordium sumant. (Cfr. e. g. V. 800 sq.) Item personæ Homericæ, si quid interrogant, suis coniecturis responsa anticipare, si respondent, prius coniecturas interrogantis refutare solent, ut ista mora gravitatem et vim veritatis ad finem relictæ augeant. Qua ipsa psychologica causa explicatur proprietas quædam universi Græcorum stili notabilis, etiam apud prosæ orationis scriptores semper occurrens: nam Græci, si quid gravius vel maius enuntiare vel narrare inceperunt, priusquam principalem sententiam exprimant, aliis sententiis, iisque plerumque contrariis interpositis eam præparare et efferre solent, ut velut novo impetu ad eam revertant; cuius quidem inculcatæ sententiæ celebris coniunctio est illud *μέν* parentheticum, principalis vero sententiæ in prosa oratione plerumque *εἰ* (quod rursus e *δεινὸν γάρ* et similibus locutionibus dependere solet), apud Homerum autem famosum illud *ἀλλ' ὅτε* (*ὅγ'*) . . . quod interdum bis, ter, est ubi quater propter intermixtas sententias repetitur. Quarum constructionum alteram causam non magis consecrationem effectus sibi consciam esse puto, quam, de qua supra dixi, cuiusque vestigia alibi quoque inveniuntur, nativam et nimiam diligentiam inter multifarias occupationes omnia quam minutissime peragendi (embarras de richesse).

Eadem sunt varietatis eloquendi causæ etiam in iis locis, ubi narratio per illud *ἀλλ' ὅτε* (*ὅγ'*) inchoata subito descriptione, interdum per multorum versuum spatium, interrumpitur et suspenditur, quod quidem tam ineptum et rude esse nobis videtur, ut translatione vix reddi possit. Etenim orator ad novas res enarrandas festinat, quæ iam dudum principalem locum in animo suo tenent, neque tamen se continere potest, quin inchoatæ principali sententiæ alias quoque notiones minus graves, sed necessarias pro commentario interponat. Ultima igitur causa huius eloquendi formæ eadem esse apparet, quæ ceterarum: *inopia disciplinæ et moderationis, vehementia quædam animi et procacitas*, quæ tamen apud Græcos non omnino valere potest, quia contrariis quodam modo proprietatibus, *sobrietate illa et minuta diligentia* corrigitur. Itaque hæc et similes constructiones logica quidem ratione iure condemnantur, excellunt

autem psychologico vigore et vi, quippe quæ in conspectu nostro ut ita dicam nascantur et formentur.²³⁾

Sed accedit, quod talium locorum effectum perturbat illa altera, Homericæ elocutionis peculiaris proprietas, quam supra necessitatem formæ appellavimus. Nam præcedente atque efflorescente poësi epica poëtis, nisi ipsi quoque satis ingenio pollebant, ut novas formulas novasque constructiones argumentis novis, antiquis similibus, neque tamen paribus invenirent, hæc novæ provectoris ætatis argumenta, affectus, notiones iis formulis et constructionibus exprimenda erant, quæ a maioribus inventæ et longinquo usu pervulgatæ primitivum illum vigorem amiserant. Itaque in multis locis poëmatum tales formulas ad res et personas novas parum accommodatas, atque adeo ineptas esse sentimus.²⁴⁾ Quamquam usus earum quod ad causam effec-

²³⁾ In hac eloquendi proprietate per contraria (ἀντιθετικῶν) valente interdum primitivam quamdam propositi consecrationem non negaverim, sed talem, quæ in sermonibus ineruditorum communissima est. Nam poëtae, si quid e dictis personarum nimio quodam modo extollere student, per alterius cuiusdam personæ inconvenientem vel sæpe etiam absurdam quæstionem, suppositionem, observationem, consilium, ansas loquenti dant, ut voluntatem suam maiore cum gravitate exprimat; idque ita, ut interdum dubium sit, serione, vel simulatione (per ludibrium) ista prima persona loquatur, quæ illam quæstionem vel observationem fecerit.

Cuius rei notissimum est exemplum Stheneli fugæ capiendæ consilium ad Diomedem (V. 249—50.) vel quæstio Eteonis absurda de pellendis hospitibus (Od. IV. 26—29.), quæ manifeste ideireo tantum adhibetur, ut hospitalis animus Menelai (qui sodalem respondendo ut stultum vituperat) vel cum damno alterius personæ extollatur. Idem reperies, sed in simulata oratione, ubi dea Idothea ad Menelaum loquitur (Od. IV. 372.). In Iliade Thersitis partes huc pertinent, cui parcendi nullam sane habuit causam poëta; sed rei ratione acerratus considerata etiam Agamemnonis de fuga Achivorum consilium (II. 110—141 simulatum, sed XIV. 74—81. serium) eodem spectat, quod eo est notabilis, quia ita summi imperatoris auctoritas diminuitur, ipseque ignavus inducitur.

Eorum locorum ii tantum intelligi et defendi possunt, ubi simulatione, vel, si serio, a stultis agitur, neque maioris momenti est ipse locus in actione formanda. Verum ubi Agamemno vel ipse Juppiter (IV. 8—19, XVI. 433—438. XXII. 168—176.) in actione tota dirigenda talia molitur, adest suspicio artificiosæ cuiusdam machinationis unitatem actionis vel cum damno personarum constituere studentis.

²⁴⁾ Idem lector benevolus fortasse constituet de disceptationibus meæ similibus, latine de talibus rebus scriptis, quæ recte sineque iacturis exprimi

tumque pertinet, non semper et ubique tam simplex fuisse apparatus: immo vero inveniuntur loci, ubi ipsi poëtae quoque priscum illum nativitatis sensum percepisse videantur, eaque ipsa de causa, non solum cæca imitatione adducti adhibuisse eam formulam (locutionem vel constructionem), quam ad status rerum et subtiliorem personarum naturam exprimendam non omnino aptam esse ipsi sensissent, sed ut vulgarem et ab omnibus expectatam novæ cuidam formulæ prætulissent. Quo factum est ut e. g. in Odyssea Penelopa, in Iliade Andromacha iisdem verbis parum teneris filii aut mariti e virorum coetu ablegarentur, quæ in similibus sed non paribus ab initio usurpata auditoribusque cunctis nota erant.

Hæc duæ principales Homericæ dictionis proprietates, varietas cum naturali quadam ubertate coniuncta et formæ necessitas efficiunt, ut nobis recentioribus permultæ Homericæ orationes ad recitandum difficillimæ videantur, præsertim si partes laxiore filo adiiunctæ vel usu tritæ inter vehementiores orationes partes sint recitandæ, ita ut commota vox subito sedatori, hæc rursus vehementiori cedere cogatur. Equidem tamen memini innumeros meos discipulos hac recitandi varietate initio quidem plerumque percelli, sed posterius hac ipsa vocis discrepantia magnopere delectari, præsertim si partes sedata voce et cito recitatæ ex iteratis sibi notis constitissent. Probabile est etiam veteres carminum auditores hoc modo recitationem carminum excepisse, quamquam equidem minime ad Bœltii opinionem iurare ausim, contententis recitationem antiquorum quoque rhapsodorum quam maxime vivacem et naturæ accommodatam esse fingendam; scio enim Græcos, saltem in flore ætatis iis concessæ viventes in omnium fere artium generibus æquatam et moderatam quemdam stilum adpetiisse, quæ contrariorum oppositione non omnino abhorreret, sed tamen nimium eorum certamen (Kontrast) naturali quodam decori sensu tollere ac lenire studeret.²⁵⁾

nonnisi in recentiorum lingua cum notionibus ipsis nata et exulta possint. Quæ de causa tamen id fecissent, in præfatione exposui.

²⁵⁾ Id tantum cavendum esse puto, ne forte Homericæ versus voce pietate et admiratione plena (salbungsvoll) ad modum Klopstockii vel sacrorum librorum versuum recitentur, ne tum quidem, cum de alioquin

Quam ambigua et debilia argumenta hae omnes Homericæ sermonis proprietates *separatim consideratae* ad originem carminum detegendam præbeant, nemo non videt. Nam magna pars eorum locorum, nostro iudicio contextui parum accommodatorum psychologica ratione ex ipsa poëtarum primitiva natura explicari potest neque umquam aliam explicationem desiderasset. Sed iudicium nostrum suspendere debemus, donec etiam compositionem universi poëmatis consideraverimus; nunc ad elocutionem in partibus poëmatum *narrativis* investigandam pergamus.

VI.

In his partibus non aliorum verbis, sed ipse suis poëta ad nos loquitur; aut narrat aliquid aut describit. Sed, quod maxime singulare est ac notabile, iidem poëtae Homericæ ætatis, qui in orationibus personis suis tantopere consentire poterunt, qui se in locum personarum transferendo ubique affectus et perturbationes animi primo loco et præcipue expresserunt, quum ipsi loquuntur — si perpauca vestigia iam pridem ab interpretatoribus notata negligas — affectibus omnino carent vel certe suis ipsorum affectibus repressis nonnisi res ipsas magna cum animi tranquillitate narrant aut describunt. Unica fere forma vehementioris elocutionis apud eos personarum sunt orationes, ita ut cunctis quæ ad affectus animi exprimendos apta erant, per eas expressis sibi ipsi nihil in hoc genere reliquisse videantur, quo ipsorum animus commoveri, perturbari posset.

Quæ observatio in ea forma expressa incredibilis et absurda esse appareret, nisi constaret narrationem puram, ut iam initio diximus, tantum sedato et tranquillo animo esse facilem, inter perturbationes vero animi, præsertim si personarum quoque affectus et cogitationes narrator complecti velit, vel idcirco non posse constanter conservari, quia orationis quæ dicitur obliquæ

gravibus vel tristibus rebus in iis agatur, vehementerque gaudeo hanc meam opinionem per quadraginta annorum seriem apud nos prædicatam (et sæpe a multis vituperatam) nunc a principibus disciplinæ nostræ viris esse corroboratam.

formæ admodum sero apud ineruditos effingantur et pervulgentur, atque etiamsi iam sint et vigeant, poëticæ elocutioni natura magistra parum idoneæ esse sentiantur. Sunt igitur certi fines,²⁶⁾ ubi narratio inchoata quasi naturæ quadam necessitate in orationis²⁷⁾ vel dialogi formam transire cogitur; sed ea necessitas apud Homerum non solum natura, idest affectuum vehementia,²⁸⁾ verum etiam interdum usu atque accommodatione (ut formæ necessitas) explicatur.²⁹⁾

Hæc eadem est vera causa, cur poëta, ubi ipse loquitur, sedatiore genere narrandi uti videatur, quo — exceptis perpauca (præcipue in similitudinibus) vestigiis — obiectivæ narrationis vel ipsius, quæ dicitur, obiectivitatis toties prædicatæ exemplum toti posteritati præbuit, ubi tamen memoria tenere debemus partium narratarum longiorum eam raritatem, quam supra demonstravimus.

Ac maxime conspicuum signum illius obiectivi animi hæc mihi videtur proprietas Homericæ narrationis, quam apud veteres³⁰⁾ iam recte notatam, apud recentiores vero, præsertim apud

²⁶⁾ Quos nondum accurate descriptos, neque adeo fortasse inventos vel quæsitos esse vehementer miror.

²⁷⁾ Nempe soliloquii, nam poëtae personarum affectus, cogitationes nonnisi ipsarum verbis exprimere possunt, de qua re vide supra.

²⁸⁾ Quemadmodum in quibusdam novi ævi generibus dialogus in partibus lyricis musicæ et cantui cedit. Ubi tamen notandum est, esse apud Homerum orationes, quæ gravitate et vehementia carentes nobis parum illi mutationi subitæ convenire videantur, quæ igitur ea ipsa de causa ineptæ nobis appareant. Quod maxime conspicuum est, ubi singuli tantum aut perpauca versus narrationi intermixti sunt, e. gr. IV. 82—84, VII. 179—181, qui interdum ne ad mores quidem loquentis pingendos valeant, e. g. Od. VII. 342. Quantopere autem hoc eloquendi genus etiam nunc vulgatum et commune sit apud ineruditos, non est quod admoneam; vide, quæ de affectata gravitate supra dixeram.

²⁹⁾ Ut e. g. loci in præcedenti annotatione citati, ubi de sententia auditorum communi agitur, cfr. etiam III. 271—277, 298—301, 320—324, VII. 202—205, XVII. 415—419, 421—422, nam tales sententiæ semper formula illa: ὦδε δὲ τις εἶπεν etc. (per formæ necessitatem) inducuntur.

³⁰⁾ Auctor libelli Περὶ Ὑψους inscripti (quod aliis quoque observationibus subtilibus abundat) iam intellexit, hic non de narratione sed de enunciatione rerum velut in conspectu nostro actarum esse loquendum. Itaque: "Ὅταν γὰρ μὴν — ait in cap. 25. — τὰ παρεληλυθότα τοῖς χρόνοις εἰσάγῃς ὡς γινόμενα καὶ παρόντα, οὐ διήγησιν εἶναι τὸν λόγον ἀλλ' ἐναγώνιον πρᾶγμα

interpretes plerumque neglectam vel perperam explicatam esse invenio. Nam in Homericis carminibus nusquam ea præsens verborum forma occurrit, quæ a grammaticis perperam historica appellata est, quasi partem narrationis, et quidem, ut aiunt, vivacioris efficiat. Novæ psychologiæ ratione ea proprietas sic est definienda: poetarum Homericarum phantasia nunquam ad eum gradum vivacitatis et vehementiæ progreditur, ut semet ipsos inter res ab aliis alibi alio tempore gestas transponant, transfingant; igitur nunquam eas tamquam in conspectu suo nascentes (*γεννόμενα*) vel natas (*γεννόμενα*) vel futuras (*γενησόμενα*), nuntiant, monstrant, sed veritati rerum se cingentium quasi adstricti ab iis rebus fictis vel memoria repetitis semper certo temporis spatio se distare sentiunt: itaque ea, quæ præterita sunt, semper præteriti formis (*ἔδιδου, ἔδωκε, ἔδεδώκει, ἔδιδθη*) enarrant. Non solum futurum tempus, quod tam commune est apud Francogallos, sed ne perfecti quidem præsentem (rectius: achronisticam) formam (*ἔστρηξε, δέδωκε, βέβηκε, δέδορκε* etc.) per illam translationem narrationi intermixtam apud Homerum invenias, neque posterius in universa Græcorum classici ævi litteratura, quamquam ipsum præsens illud historicum apud Græcos quoque inde ab Herodoti et tragicorum temporibus maxime in usum venit.³¹⁾

ποιήεις, eaque observatione omnibus grammaticis, qui hic usque ad nostram ætatem de vivacitate *narrationis* et de *repræsentatione* perperam loquuntur, quod ad psychologiæ rationem attinet, veram viam monstravit. Sed de Homero nullam facit mentionem, et verbi formarum tantum præsens, quod dicitur, historicum intelligere potest; neque enim Græci eas formas huc complecti potuerunt, quæ, ut supra dixi, in recentiore tantum novarum linguarum elocutione ita usurpari cœptæ sunt.

³¹⁾ De temporibus verborum eorumque usu accuratius disputavi in magna mea dissertatione ab Academia Hungarica in periodico «Nyelvtudományi Közlemények» 1907—1914 edita, cuius summam mox etiam latine edere mihi in animo est, cuiusque principale argumentum, totiusque disciplinæ primordia iam anno 1887 explicavi in periodico «Magyar Tanügy» inscripto (p. 463—473).

Non ab re fore censeo, si recentioris illius elocutionis exemplum, quod pro narratione per transfictionem (sit venia verbo a me creato) usurpatur, e communissimo et notissimo fonte haustum apposuerim; gallicum idcirco elegi exemplum, quia in hac lingua, ut supra dixi, etiam futuri temporis frequens huiusmodi usus invenitur. Hic habes exemplum

Inter narrationes ab ipso poeta traditas et orationes personarum permotionum plenas medium quemdam locum tenent tales personarum orationes, in quibus narrationes quoque continentur. Nam poetae Homerici non arte sed natura adducti noverant hanc indirectam quoque narrationis formam, ubi res enarratæ, quamquam e materia tradita dependentes eamque conservantes per affectus loquentium moderatæ et amplificatæ fortius auditorum animos commovent.³²⁾

Quatenus hæ narrationes ceteris ab ipso poeta traditis sint mobiliores, affectibusque divitiores, operæ pretium esset accuratius investigare; nam nimia mutationes formæ ac traditione quantumvis impeditæ fuerint, certum est plerasque non ea animi tranquillitate esse conceptas et compositas, qua ab ipso poeta referrentur.³³⁾ Itaque in hoc quoque genere maioris momenti

(Illustration, ann. 63., 1905. 23. dec.): «John Rockefeller naquit en 1839. D'abord il partageait les travaux de la ferme paternelle etc.» Hactenus narratio rerum præteritarum tranquilla, quæ apud Homerum sola invenitur. Sequitur elocutio illa novi generis, in qua scriptor repente se in medias res transfert. «*Le voilà lancé dans la carrière des affaires. Il est entré par une barrière étroite. . . mais qu'importe? Désormais sa marche progressive ne s'arrêtera plus, sa volonté implacable ne connaît plus d'obstacles.*» Notandum: quotiescunque in libro Gallico inter narrationes novam aliquam partem, sive novum caput invenias, quæ per *il a donné, il est venu* inchoatur, pro certo scire poteris in ea parte transfictionem illam esse formarum eligendarum causam, neque in eadem parte alias formas, nisi has ipsas perfecti formas, vel sorores earum, præsens historicum, vel futurum invenies. Narrandi formæ gallicæ sunt: *il donnait* (dabat), *il donna* (dedit), *il avait donné* (dederat), græcæ: *ἔδιδου, ἔδωκε* (aoristus), *ἔδεδώκει*. *Sine præterito non est narratio*; et vicissim: ubi præteritum, ibi narratio, apud Homerum semper et ubique. Nam etiam in similitudinibus et sententiis generalibus demonstratur aliquid, non narratur.

³²⁾ Notabile exemplum huius generis est iam Achilles narratio in primo libro (l. 365—392) cum verbis illis stereotypis (assiduis) *ὄϊα, τῆν* etc. incipiens, dein e. g. narratio Glauci laudes maiorum suorum prædicantis (VI. 152—205), Andromachæ gentis suæ interitum deplorantis (VI. 414—428), omnes fere Nestoris orationes (e. g. XI. 670—863), Phœnicis in legatione Meleagri fatum conquorentis (IX. 529—599), longissimum autem et notissimum in Odyssea Ulixii apud Phœaces narratio quatuor libros (IX—XII) complectens.

³³⁾ Quare exilis et humi repens mihi apparet eorum sententia qui

esse puto elocutionis accuratam observationem, quam earum rerum, quibus — ut ad compositionis rationem pertinentibus — docti nostræ ætatis viri studia sua convertere solent. Qui sine dubio rectum habent, si hoc narrationis genus proprias difficultates habere demonstrant: nam poëta e. g. omnia scire potest et debet, personis vero talia tantum narrare conceditur, quæ ipsi comperire potuerunt; præterea poëta ad auditores suos liberius loqui potest, personis vero cavendum est, ne talia aliis personis nuncient, quæ ii ipsi quoque manifeste scire debent, neve negligant ad sciendum necessaria, auditoribus quidem nota, sed quæ poematis ceteræ personæ nesciunt. In utroque genere Homericæ narrationes a personis dictæ sine dubio multifariam errare videntur: sed hi quoque errores tales sunt, qui ad quæstionem Homericam solvendam certa argumenta non suppedient, quippe qui plerumque etiam per simplicitatem ipsorum poëtarum explicari possint.

VII.

De ipsis autem poëtarum narrationibus iam supra admonui eas præter puras narrationes etiam descriptiones et similitudines continere, quo efficitur, ut proprietates eorum nobis maxime conspicua etiam amplius appareat. Atque equidem haud ubertatem et copiam loquendi, latitudinem illam, quæ dicitur, epicam, primo loco hic attulerim. Nam ut e statistica tabella supra exposita elucet, longiores narrationes omnino perraro apud Homerum inveniuntur. Verum partium narrationis *inaequabilitatem proportionem, quæ dicitur, carentem*. Loci, ubi res enarrandas brevissime et summatim, ne dicam desultorie poëta absolvit, ubi inceptum filum varietate affectuum, rerum tædio, vel materiæ inopia coactus subito abrumpit, non minus crebro occurrunt, quam ii, ubi nostra sententia æquo longius moratur, resque nimia cura singillatim persequitur. Neque aliter id fieri potuit; nam simplices poëtarum animi *tota summa neglecta*

e. g. Ulixis totam narrationem a primitiva illa, ex qua poëtam hanc novam constituisse contendunt, *non nisi verborum et pronominum persona* discrepare putant.

*ea parte semper alliciuntur, quæ plurimum ipsorum interest.*⁸⁴⁾ Denique, si vera potius, quam speciosa dicenda sunt: inveniuntur sane apud Homerum permulti loci narrativi, modo vi et robore pleni, modo minute et singillatim explicati, ubi tamen elocutio rebus accommodatissima, partes eius inter se adæquatæ, etiamque nobis recentioribus admirandæ videntur; sed multo sæpius occurrunt loci, ubi *inaequalitate compositionis artem negligente* lector nostræ ætatis — minime quidem offenditur, sed subridere cogitur. Ideo vero quis iudex historico sensu non carens poëtas viginti quinque fere sæculis ante nos viventes vituperare audeat? Ut supra exposuimus, agnoscendum est nobis omnium cuiusvis artis virtutum postremo et novissime semper et ubique unitatem non solum summæ totius, sed partium quoque apparere, recteque Wolfium iudicasse, quum in Prolegomenis Græcos quoque sero totum ponere didicisse contenderet.⁸⁵⁾ Ex quo sequitur hæc inæqualitate narrandi non magis argumenta certa ad Homericam quæstionem erui posse, quam e personarum erroribus et ineptiis supra expositis, vel adeo ex iis narrationis Homericæ proprietatibus, quæ Zielinskius, Jordana, alii novissime recte invenerunt atque exposuerunt. Quæ equidem in hoc libello propter spatii inopiam ne obiter quidem repetere possum; pauca tantum adicere velim, non quo nova proferam, sed ut faciam, nota ne novis obscurentur. Optime contigisse quivis gaudeat, narrationes Homericas singulum tantum ple-

⁸⁴⁾ Non est igitur nimis admirandum, si fortasse idem poëta, qui in libro III impetum Græcorum primum, duabus similitudinibus hoc numero comprehensis, quattuordecim versibus absolvit, de Pandaro sagittam in Menelaum emittente, arcuque eius, re omnibus pueris omnium ætatum notabili, sedecim versibus utitur, idque inter summa discrimina rerum; neque ex altera parte in hac re conscia quædam effectus consecratio est quaerenda, præter illam primitivam, quam supra apud ineruditos quoque sæpe inveniri admonuimus.

⁸⁵⁾ Id Wolfius (in Prolegg. c. XXIX. adn. 91.) sane sine argumentis allatis; Wilamowitzius vero in ultimo Hist. Græc. Litteraturæ capite (ap. Hinnebergum, ed. 3. p. 303—311) accuratius eam quæstionem explanavit, quum inter Ionum et Atticorum indolem differentias illas constitueret, quibus explicatur, cur veræ artis monumenta unitate et concinnitate (harmonia) quoque conspicua tantum apud Atticos tandem exoriri potuerint.

rumque habere filum (einsträngig), Homericos poëtas, quemadmodum postea sculptores et pictores Græcos paucissimis personis esse contentos, pugnas duella potius quam certamina communia esse nominandas, personarum cogitationes non abstractis verbis — quæ tum deerant — sed personarum actionibus esse expressas; caveat autem, ne has Homericæ poësis proprietates — quamquam postea in illa ætate nimium artificiosa de integro invenienda erant, iureque laudabantur — callidæ et sibi consciæ cuidam artis consecrationi tribuat. Nam principio nil sunt aliud, nisi infirmitates naturæ cum primordiis rerum coniunctæ. Neque tamen illi poëtæ ineptiarum tantum sunt auctores, sed iidem admirabili quodam exemplo posteritatem docuerunt, quid ingenium humanum, alioquin debile et erroribus quoque expositum, in poësi efficere posset, si naturam ducem ac magistram sequeretur. Quod autem natura sæpe incipientis cuiusdam artis rudimentis, atque etiam puerili cuidam calliditati et astutiæ cedere coacta est, non miraberis, sed etiam his proprietatibus inter se contrariis delectaberis potius, si iuventutem amas, et hanc poësim, priusquam ex ea Ilias et Odyssea nostra conficeretur, per aliquot sæcula exerceri et progredi consideraveris.

VIII.

Simili modo est iudicandum etiam de descriptionibus Homericis. Latissime patet iam inde a Lessingii temporibus puram descriptionem perraro apud Homerum inveniri; ubi expectetur, e. g. in celebri illa parte clipeum Achillis repræsentanti, admirabili quadam arte in narrationis formam transponi. Quæ observatio ipsa quidem procul dubio recta esse apparet: tantum de ista admirabili arte, idest de veris rei causis habebō nonnulla, quæ adnotem.

Et primum quidem perspiciamus oportet descriptionem puram omnium eloquendi formarum esse difficillimam. Nam res ex multis elementis compositas, loca e multis partibus constantia ordine certo ita describere, ut singula elementa et partes in animo audientis in unam imaginem coniungantur et quasi coalescant, non solum irritus et vanus est labor (quod a Lessingio e diversis artium mediis et materia rectissima est expla-

natum), sed, si psychologiam quoque rei rationem respexeris, narratori ingratisissimus, et is, qui ne suscipi quidem possit, ubi descriptio non disciplinæ et doctrinæ cuiusdam finibus inservit, sed per motionibus animi subiecta est eisque obtemperat. Itaque etiam in ætate nostra, ubi docti viri historiæ naturalis, geographiæ archaeologiæ disciplinarum ceterarum descriptione indigentium studiosi ea uti coguntur, perquam est difficilis, neque aliud habet propositum, nisi omnium partium accuratam significationem, atque etiam tum locutionibus tropicis, quamquam usu obsoletis indiget, ne per continuum verbi substantivi et adverbiorum localium usum intolerabile tedium auditoribus vel lectoribus afferat. Quid, ubi elocutio ipsa natura dirigitur? Quas res Homericæ ætatis poëta describeret, qui naturam se cingentem e quotidiana contemplatione optime norat, in eaque, ut supra exposui, non magis venustate quam utilitate delectabatur; cuius ingenium multo magis erat sobrium ac sanum, quam ut elementis fictorum prodigiorum vel miraculorum longius immoraretur, præcipue talibus, quæ vitæ signis, motu, varietate carerent?

Quales utilitates e natura homo percipere, quomodo quasunque res ad usum suum convertere posset, poëtarum Homericarum præcipue intererat. Res per ingenium et manus humanas factas, quæ necessario actiones, motus (quibus efficiebantur et quæ repræsentant) continent, poëtæ Homericæ fingere, exponere student. In talibus autem rebus describendis per imaginationem et affectus (admirationem) loquentis confestim in narrationem transformatur descriptio, etiamsi de veris imaginibus agatur. Ipsa natura fit hæc transformatio, quæ quantopere conscia artis consecratione careat, quotidie in sermone ineruditorum et eruditorum, neque tamen doctorum, observari potest rem vel tabulam describentium. En causa psychologica, cur apud Homerum tam raræ sint puræ descriptiones, quare omnino non nisi in nonnullis locis naturæ vel hominum opulentiam repræsentantibus inveniuntur, ubi tantum specie venustas, re vera utilitas est auctoris *τελικὸν κεφάλαιον* (capitulum finale); quare descriptiones præcipue in rebus miraculis plenis obiter, quasi ludendo, ita absolvantur, ut partes et elementa raro sibi constant, quare in iis, quæ repræsentantur, non res ad pingendum sed ad nar-

randum aptæ, idest actiones, motus varietate rerum notabiles exponantur, quare in descriptione ipsarum rerum arte factarum poëtæ non artificia ipsa describant, — quorum ne imaginem quidem perfectam sibi plerumque effinxerunt — sed neglectis artis rationibus iis actionibus delectentur, quæ iis imaginibus significatæ sunt. Quod vero ad Achillis clipeum attinet (cui recte æstimando Lessingii disputationem non magis profuisse quam obfuisse affirmaverim) re vera haud facile alium locum invenias, ubi inæqualitas illa narrandi modo singularum rerum accurata persecutione, modo repente abrupto filo, modo negligentia quadam conspicua magis appareat, quam poëta in nonnullis scænis permulta, in aliis perpauca narrando digna haberet. Nam manifeste in singulis scænis non imagines, sed res ipsæ sunt cordi poëtæ in imaginibus significatæ; id vel inde elucet, quod in iis de pacis operibus agitur, quorum imagines parum sunt aptæ, ut pro Medusæ capite fungantur, sed quæ in argumento Iiadis, inter armorum fragorem, iucundissima varietate aures pelmulcent.

Quod ad principalem thesim Lessingii, id equidem minoris momenti esse putem, descriptiones per istas ἐν δὲ ἔρευξε, ποίησε, ἐπίθεσε narrandi formas in narrationem esse transmutas, neque Vergilium vitupero, qui istam ineptissimam narrationem³⁶⁾ plusquamperfecti et imperfecti formis rursus in descriptionem transformavit. Extollendam vero censeo imaginibus præmissam fabricationem, ubi non deus Iovis filius, sed faber claudicans, omnibus e quotidiana vita notissimus, squalore obsitus in officina fabrili communissima, folibus, incude, malleo, forcipe incomparabilia illa artificia peritis præcordiis conficiebat. Quod folles viginti sunt numero, quod imperio domini parent, non obstat quominus veram Græcorum indolem supra expositam in hac quoque parte invenias.³⁷⁾

³⁶⁾ Nam talem esse eam quis non videt? Eas ineptias dico, quibus in infantibus delectamur, quæque in hoc genere tantum Homericæ ætati erant permittæ. Clipei imaginibus me ipsum quoque delectari non infitior; sed longe abest ut in ea ipsa transformatione descriptionis, præsertim in ea forma, summam loci virtutem cum Lessingio inveniam.

³⁷⁾ Nisi poëta fabricationem ipsam utique præmittere voluisset, aut magnopere fallor, aut omnes imagines sine istis ἐν δὲ ποίησε inciperent (ut versus 509. testatur).

IX.

Narrationis Homericæ, — quamquam in orationibus quoque, sed multo rarius, occurrunt, — notissima et gravissima subsidia sunt similitudines. Rationes, quibus eæ considerari possunt, multiplices sunt; verum ego ne communia repetam, tantummodo eas hic attingam, de quibus habere mihi nonnulla videor quæ adnotem.

Et in argumento quidem Homericas similitudines tertium, quod dicitur, comparationis plerumque transgredi toties notatum est, ut vix quidquam addi posse videatur. Sed certum est ita, per fortius commotam auditorum imaginationem earum quidem rerum, quibus fit comparatio, vim et vigorem augeri, earum vero, quæ comparantur, interdum etiam diminui, quum imaginatio ab iis ad aliena elementa avertatur. Hoc genere igitur tantummodo tales auditores delectantur, qui, quemadmodum ipsi poëtæ, puerili quadam animi varietate et levitate, de qua supra diximus, observationes, cogitationes, fictiones variare possunt, et post celerem et facilem ad aliena transitum pari celeritate et facilitate subito ad priora revertuntur, neque est admirandum, eos qui nimio quodam ordine et diligentia (Pedanterie) in omnibus rebus conficiendis delectentur, præcipue doctissimum quemque nostræ ætatis perscrutatorem ea levitate et varietate interdum non mediocriter offendi.

Sunt, qui istas minutissime et longissime elaboratas similitudines, ut maxime nativas et primitivas, antiquissimas esse putent; neque potest esse dubium quin istæ de proposito aberrationes principio iure sint novarum rerum amoris et earum exponendarum cupiditati tribuendæ, præsertim, quum res, quibus fit comparatio, plerumque extrinsecus sumantur, sintque tales, quæ in ipso poëmatum argumento locum non habeant.³⁸⁾

³⁸⁾ Hic est locus etiam observationibus e natura sumptis, quæ, ut diximus, puris descriptionibus perraro exponuntur; sed hic quoque adnotemus oportet — quod ad universas similitudines recte intelligendas maximi est momenti — in similitudinibus perraro res ipsas, sed actiones, processus earum comparari, errareque eos, qui (vel brevitatis causa) cum comparatione rerum cum rebus apud poëtas loquuntur (e. g. de heroë cum leone, asino, polyptide comparato, quum re vera de audacia, obstinatione, desperata adhæsione agatur).

Contra alii similitudines nimia longitudine conspicuas imitatorum minutiore curæ tribuunt, immo etiam interpolationibus veteres comparationes auctas esse suspicantur.³⁹⁾ Mea quoque sententia in compluribus Homericis comparationibus sibi conscia quædam minutiore cura apparet, ita ut probabile sit poëtas et auditores posterioris ævi talibus comparationibus nobiscum communi de causa conscioque animo delectari, interdum fortasse etiam subridere. Itaque hic quoque artificii quædam rudimenta invenimus, sed quæ priscae illi nativitati ita coniuncta esse videantur, ut ad Homericam questionem solvendam parum valeant.

Sed de hac quidem ratione hactenus; maioris enim momenti puto alteram, vel ideirco, quoniam a plerisque (a Muelero quoque) prorsus neglectam eam video. Etenim sciendum est in similitudinibus præter ipsas actiones, processus rerum, idest, præter ipsum argumentum rationem esse habendam sensuum et affectuum quoque per comparationes suscitatorum, eosque in plerisque novarum poëtarum similitudinibus argumento ipso potiores esse, sed neque apud Homerum esse negligendos, præsertim in iis comparationibus (e. g. Achilles IX. 222—335), quibus personæ in orationibus utuntur. Sed necessitas eius rationis etiam alibi apparere potest; nam permultæ similitudines a poëta ipso factæ in narrationibus inveniuntur, ubi sensus et affectus rerum comparatarum nostro iudicio ita discrepent, ut gravitatem rerum narratarum pene corrumpant, dissolvant. Qua re efficitur maximi momenti esse ad similitudines Homericas recte aestimandas, ut novæ ætatis lector antiqui poëte sensum et iudicium, sanam, ut ita dicam ruditatem istam perspiciat et intelligat, semet ipsum ad ea recte iudicanda historico quodam sensu transformet, etiam si in gravissimarum comparationum elementis (quamquam minime principalibus, de qua re v. supra) asinus, polypus, vel adeo ventriculus pingue-

³⁹⁾ Ita novissime, quod sciam, Carolus Marót Hungarus (discipulus nomine quondam meus re vera autem potius Radloff, Erhardt, vel Immischii) in dissertatione in periodico «Egyetemes Philologiai Közlöny» ann. 1907 (XXXI) p. 386—404. edita, qui tamen in questione solvenda summam cautionem adhibendam esse censet.

dine et sanguine repletus (Od. XX. 20 sqq), aut tauri pellis a famulis distendenda (Il. XVII. 389 sqq) occurrunt. Certum est enim in illa prisca poësis ætate cum permultis animalibus, rebus, actionibus nondum fuisse eos sensus et affectus coniectos, quos fabulæ Aesopæ et politiciorum ætatum sollertia et eruditio eis paullatim adiunxit. Negari tamen non potest, esse in hoc genere quoque vestigia, quæ nos ponere cogant etiam ipsis nostræ Iliadis poëtis in processu temporis non omnino invitis et ignavis exstitisse comparationes, quarum discrepantiam ipsi quoque sentirent, sed quibus ut ad stilum epicum pertinentibus æque ac nos delectarentur.

In tota autem hac altera similitudinum ratione maxime est notabile similitudines in narratione eas partes, ad sensus et motiones animi pertinentes supplere, quibus narrationes Homericas plerumque carere diximus.⁴⁰⁾ Ita factum est ut quum minutissime elaboratæ, tum numero plurimæ, interdum etiam cumulatæ non in orationibus sed in narrationibus occurrant. Etenim ut imaginatio a rebus præsentibus ad alienas facile transferatur, sedatior et tranquillior animi status requiritur. Caveamus igitur, ne in his quoque eloquendi propriis consciam quandam artis significationem quæramus.

Etiam illam latitudinem, quæ dicitur, epicam, de qua supra diximus, similitudinibus augeri constat, quibus narratio suspenditur; neque tamen errabis, si in hoc quoque genere inæqualitatem eloquendi proposito vel ordine severo carentem apud Homerum agnoveris.⁴¹⁾

⁴⁰⁾ Nisi fallor, hic quoque desideratur expositio statistica comparationum quum in narrationibus, tum in orationibus occurrentium, numerum, longitudinem, naturam, distributionem earum accurate exhibens. Quamquam ad originem poematum detegendam præcipue in huius generis perquisitionibus aliquam spem subesse probabile est.

⁴¹⁾ Quod ad formam comparationum attinet, non ab re fore credo tironibus summatim ea repetere, quæ in magno meo opere de temporum usu supra allato §§. 20. A. B. I. II., præsertim vero §§. 31., 32., 86. describi. Sciendum enim est verborum formas in comparationibus achronisticæ esse usurpatas, ubicumque non solum actionis imperfectæ (ἰδέσθαι), sed perfectæ quoque achronisticæ indicativus (ἔχοντα V. 141. ἰστέκασιν IV. 433.) invenitur, quam posteriore in narratione vel pro narratione

X.

Quæ hactenus disserui, omnia dumtaxat ad elocutionem carminum pertinebant. Quod consilio feci, ne rationes inquirendi inter se permisceantur. Ita absolvi, quantum per brevitatem necessariam fieri potuit, priorem quæstionem, quam supra (sub finem capituli II.) posueram, præstetne Homericæ elocutio decorum (τὸ πρέπον) illud, quod innata et ingenua quadam observandi, imaginandi, sentiendi et cogitandi virtute cum natura congruenti efficiatur? Ut rem paucis complectar, elocutionem Homericam universam — quatenus accomodatio ad formas traditas, subtilisque stili venustatis sensus Græcis innatus permisit, ab ipsa natura generatam atque ita productam esse constat, ut in rebus, sensibus, cogitationibus ad exprimendum eligendis omni fere sibi conscio artificio carere, artificioisque politiorum ætatum — ut verbis summi poëtæ illius Germanorum utamur — ruborem afferre videatur. Nullius populi litteræ in hoc genere ei comparari possunt, quandoquidem nec Romanorum nec recentiorum poësis epica in ætate illa prisca, natura propiore, sed iam artificio plena, præceptorum artis non ignara origines habeat, ita ut Latina Græcam, ceteræ Latinam vel nonnullæ, eoque excellentissimæ posterius etiam Græcam imitentur.

Neque tamen elocutionem apud Homerum semper et ubique

(excepta oratione obliqua) apud Græcos classici ævi nusquam inveniri supra admonuimus.

Idem statuendum est etiam de plerisque aoristi indicativi formis, quæ perperam empirici appellantur. Etenim, quemadmodum in sententiis (καὶ τὸ πρὸ ὁ τοῦ ἐνόςου X. 224. καλίτση XVII. 98.) vel descriptionibus (οὐράνεο ἰσθμῶδε κίρη IV. 442.) si cum achronisticis formis *promiscue* occurrunt, carent temporis præteriti significatione, tantum subito intrantes statimque peractas actiones significant, ita in similitudinibus quoque cum achronisticis formis *promiscue* usurpatæ (δαρδάπτουσαν, ἤγαγε, διέτρεσαν, δάντε XI. 473; τρέπει, ἀναβίβρουχεν, δονέουσαν, βρέει, ἐξέτραψε, ἐξεδάουσε XVII. 53.), nisi antecedentia significare possint, achronistice sunt intelligendæ, neque per præterita in alias linguas (excepta Latina apud Vergilium) transferendæ.

Quid autem de iis aoristis statuendum sit, qui soli, vel cumulati inveniuntur (XIII. 389., III. 33.) cum Delbrueckio ego quoque in medio reliqui, neque unquam eorum veram significationem (utrum de præterita experientia an achronistice intelligendi sint) pro certo erui posse credo, quamquam equidem hos quoque achronistice intelligo.

parem et æquatam invenimus. Etenim, quum poësis epica apud Græcos per aliquot sæculorum seriem floreret, res, mores et rationes recentiorum temporum per traditas formulas, locutiones et formas tantummodo transactibus, iacturis, denique sibi conscio quodam artificio exprimi poterant, nisi poëtæ stilum traditum novis formis permixtis excolere, vel potius corrumpere mallent, quo tamen incepto eos, ut diximus, innatus quidam stili sensus (Stilgefühl) prohibuisse videtur. Ita factum est, ut in unoquoque fere genere et parte elocutionis primitiva quidem, neque tamen dubia rudimenta artificii occurrerint, quæ partim formæ necessitate, partim sollertia quadam naturali generata et producta partium origines tempore differentes esse arguunt. Nihilominus ad quæstionem Homericam solvendam certiore aliquam spem tantummodo in iis elocutionis propriis poni posse invenimus, quæ cum ipsius Græcæ linguæ usu sunt coniuncta, de ceteris autem elocutionis propriis, præsertim donec statisticæ eorum rationes non liqueant, nihil certi effici profitemur, quo ætas singularum partium accuratius definiatur. Etenim ubique fere in medio relinquenda erat quæstio, utrum eloquendi propria nativitati illi puerili essent tribuenda, simpliciaque ac sincera essent putanda, an ipsi poëtæ provectoris ætatis formæ necessitate adstricti conscia quadam mente traditis illis formis nobis pariter essent delectati. Nam quantopere huius generis perquisitiones a natura, sensu, eruditione investigatorum ipsorum dependeant, ipsa historia istarum perquisitionum docet.

In universum tenendum esse censeo partes summæ totius et differentibus ævis esse oriundas, neque in progressu temporis paulatim, vel adeo repentino labore gravioribus mutationibus deformatas; demonstrari vero etiam hanc opinionem in præsentis perquisitionum statu solis elocutionis propriis perdifficile esse censeo. Reliquum est, ut videamus, quid efficiatur, si ad elocutionis hanc perquisitionem ea, quæ de dispositione et inventionem in nostra ætate observata sunt, accesserint.

PARS POSTERIOR.

XI.

In hac igitur altera parte disputationis quærendum erit, quam rationem propria eloquendi eorumque fontes psychologici cum summa tota carminum, idest cum compositione et inventione Iliadis habeant, quidque ex ea comparatione efficiatur.

Et primum quidem quis ignoret Aristotelem fuisse, qui primus constituerit, quod cuiusvis lectorum recentiorum per se manifestum esse oportet, Iliadem et præsertim Odysseam non esse seriem rerum ordine temporis enarratarum, verum utrumque poëma certa excellere actione initium, processum, finem habente, quæ in certo temporis spatio haud ita magno, in certis locis, per unam primariam et complures alias personas secundas vel tertias partes gerentes perficiatur. Qua in re tam parum a tragœdia Iliadem differre, ut Aristoteles ex Homero sumptis exemplis præcepta ad tragœdias faciendas pertinentia illustrarit.

Præterea latissime patet ne hanc ita definitam quidem actionem ordine rerum narrari, sed res in scænas esse dispositas, quarum prima versu Iliadis 12., Odysseæ 23., vel 26., incipiens teste Horatio velut in medias res auditores rapiat, tamquam in tragedia, ea tamen tamen differentia, quod istæ scænæ longitudine admodum sint differentes, suasque partes etiam pura narratio — quamquam interdum tantummodo ad binas scænas coniungendas — ubique obtineat.

Neglecto nunc argumento in his scænis distributo, iam ipsa ista fingendi et componendi ratio, præsertim in poëmate plus quindecim milia versuum complectente digna est, quæ perpendatur et explicetur.

Et ad intellegendum quidem secunda ratio est facillior, neque ea post ea quæ supra exposita sunt, novam explicationem desi-

derare videtur. Etenim ad scænas istas inveniendas poëtae, si quidem natura duce personas loquentes inducere voluerunt, hac ipsa re quodam modo adducti sunt, neque est dubium orationes et scænas per eas effectas et compositas in quovis poëmate Græcorum narrativo, etiam in Cyclicis illis carminibus semper fuisse communes.⁴²⁾

Longe aliter autem statuendum est de tota Iliadis actione e certa singularum scænarum serie et distributione oriunda eiusque unitate, quæ teste Aristotele (Poet. 23. p. 1459 a. 30) sit tanta, ut ex Iliade (et Odyssea) non ut e parva Iliade plus octo tragœdiæ sed *singulae tantum vel binæ (!)* effingi possint. Quæ unitas ut efficiatur, si quidem consilio est facta, imaginatione opus est, verum non infrenata, animi tantum motionibus, sed disciplinæ et menti obtemperante. Cui disciplinæ? In hac nostra ætate (et iam inde ob Aristotele) præceptis quoque artis definitæ. Antea: sibi conscia clarorum exemplorum imitatione. Principio autem tantummodo eo in quo nunc et semper summa omnis poësis continetur: iudicio et sana mente naturam humanam penitus cognoscente et sentiente, cum veræ venustatis et decori sensu et imaginandi vigore, veritate et constantia coniuncta.

Poëtae recentioris ætatis præceptorum artis periti plerumque totam actionem sibi constituunt, rationes locorum et temporum, præsertim personarum formas, ætatem, mores accurate sibi effingunt, tum materiam ita inventam disponunt, omnem actionem in certum ordinem scænarum distribuunt priusquam eloquendi initium faciant, ita ut opus institutum etiamtum interdum genere indefinitum videri (sive tragœdiam sive carmen narrativum, sive narrationem prosa oratione scriptum efficere) possit. — denique quidvis, ut cum Horatio loquamur, simplex dumtaxat et unum — elocutio autem ipsa in quavis politiorum gentium lingua perfici possit, in his autem formâ sive nondum certo aliquo stilo definitâ, sive usu et præceptis stili traditis temperatâ; sive etiam novo quodam stili genere conspicuâ.

⁴²⁾ Confronta e. g. Epicorum Gr. Fragmenta in Kinkelli collectione edita, ubi Procli argumenta multaque fragmenta ex orationibus Thebaidis, Cypriorum, Aethiopicis, Iliadis parvæ etc. oriunda rem manifeste demonstrant. Quin etiam apud Hesiodum inveniuntur dialogi.

Itane statuendum sit de Iliadis quoque nostræ origine, hæc est quæstio, qui nos in reliqua parte huius disceptationis occupabit.

Et primum quidem quæramus oportet, exhibeatne inventio et compositio Iliadis eam excellentiam, quæ necessario unius poëtæ ingenio sit tribuenda? Nemo ignorat in historia quæstionis Homericæ huius quæstionis miro modo discrepantes inveniri solutiones. Nam erant (suntque) nonnulli, qui, si minus Odysseæ, at Iliadis actionem iam in fabulari historia Græcorum rerum quoque serie tantopere definitam esse contenderent, ut actio eius primaria nullius eximii poëtæ inventionem indiguisse, sed a toto Græcorum populo constituta esse videretur; erant alii, qui filum poëmatis inventum et aliquatenus deductum esse a notabili quodam poëtæ censerent, «qui magna illa opera ad imaginis cuiusdam poëtæ conceptæ descriptionem expresserit», (Hermannus de interp. H. Opusc. V. 69). Illa prior ratio popularis poësis (Volkspoësie) vel poësis se ipsam evolventis (Evolutionstheorie) nomine, hæc posterior nomine illo tropico de semine sive nucleo sumpto (Kerntheorie) innotuit, utriusque autem primus auctor Wolfius ipse erat, posterioris quoque ut e Prolegomenis (c. XXVIII.) elucet. Utrique commune est, quod unitas illa actionis plus aut minus antiqua, illa pristina hæc vetus esse iudicatur, et quod utraque earum illam pristinam vel certe veterem actionem a posterioribus poëtis novis incrementis et interpolationibus, interdum actionem gravissime transformantibus, auctam esse putent.

Novissime autem exstiterunt docti, qui poëtam illum, cui summa totius poëmatis deberetur, non in initio, sed sub finem florentis epicæ poësis collocaverint, hoc tamen discrimine, quod pars eorum non ex absolutis antiquis poëmatis sed ex ipsa fabulari historia novum poëtam argumento conservato novam actionem effinxisse contenderet (Rothius), pars principalem quoque actionem e vetustioris poëtæ opere sumpsisse (Bethius), pars autem novum poëtam fabulari illa historia et carminibus quoque vetustioribus usum esse, verum liberrime, argumentoque prorsus transmutato totam fere actionem sua ipsius inventionem composuisse. (Muelderus.)

Inter quos (ut supra quodam modo iam Bethius) medium

fere locum tenent ii, qui philologiæ principem, Wilamowitzium secuti vicissitudines epicæ poësis non ita simplices fuisse opinantur, sed inter carmina illa pristina (neque tamen iam cantu edita, sed declamata) et nostram Iliadem compluria non nimis longa sed actionem unam habentia epica poëmata (Kleinepen) verorum poëtarum ponunt, quæ deinde modo a posteriore quodam poëtæ, modo ab redactore potius quam poëtæ his partibus receptis, illis neglectis, novis quoque additis in unum corpus coniuncta, etiamque novis interpolationibus aucta postremo nostram hanc Iliadem effecerint.

Unum inter omnes constat. Quacumque ætate poëtæ ille cui filum actionis inventum vel deductum tribuitur, floruerit, elocutionem non ipsum creasse, sed traditis epici stili formulis et formis usum esse, nisi quod hi (Rothius) poëtam in nova actione liberius eas adhibuisse alii autem tota poëmata integra fere in suum usum vertisse contendunt.

Qua de causa induci non possem, ut cum Rothio consentirem, de iteratis disserendo supra exposui; nunc videamus, quid de principali quæstione nunc a me posita statuamus. Sed quoniam recentiores viri doctissimi voluminosis libris de hac re perscriptis omnes fere tanto apparatu usi sunt, ut Hungaricum proverbium comprobantes interdum silvam præ arboribus conspici non sinant, ego in hoc meo opusculo vel brevitate coactus, pingui, ut dicitur, Minerva rem considerare decrevi. Etenim rectum habuisse mihi videtur G. Hermannus, vir ille doctissimus, meorum studiorum stimulus idemque exemplum (l. c. p. 71), quum quæstionem esse quidem historicam diceret, sed quoniam versetur in tempore, de quo nihil testatum habeamus, expertem omnis fere præsidii nisi quod sit in probabilitate situm. Eam probabilitatem sine ira et studio ut constituam et determinem, hoc erit mihi in iis, quæ sequentur, unicum propositum.

XII.

Causæ actionem moventes in Iliade nostra sine dubio etiam intrinsicæ, a moribus personarum sumptæ inveniuntur. Quarum gravissima est Achillis cupiditas ulciscendi primum contra suos ipsius socios, dein contra interfectorem amici exardescens et

sæviens, turpis sane cupiditas, quam tamen in tota antiquitate dominari supra admonuimus, cuiusque turpitudinem recentiorum is reprehendat, a cuius animo in his novissimis temporibus ista perturbatio longissime afuerit. Utcumque sit, fortasse etiamnunc affirmari potest, tale argumentum non solum Aristoteli, verum etiam nobis iure videri pertragicum: nam heros actionis pro gravi errore ordinem publicum offendente gravissima pœna eaque non inopinata (*ἀδύτα τεθναίην*) afficitur.

Nihilominus equidem ita censeo, huius tragicæ actionis originem in ipsa fabulari historia vel alibi esse positam, neque poëtæ Iliadis nostræ esse tribuendam. Etenim hic poëta nusquam tantæ argumenti sui gravitatis conscius esse apparet, immo etiam tum, quum heros eius contra suos, neglecta salute communi, sævit, consentire cum eo videtur, quum per deam ei apparentem violentiam et amorem eius se suaque nimis admirantem, communi salutis repugnantem, confirmare, iramque eius vilibus donis promissis sedare studeat. Itaque tragicam actionis naturam in nostra Iliade nimium extollere periculosum esse censeo, quum verendum sit, ne vera existimatione puerili ætati propria, quamquam in melius, commutata errorem historicis non ignoscendum committamus.

Accedit, quod ista duplici ultionis cupiditate omnes fere inventionis virtutes (etiam si Hectoris solutionem addideris), quæ ad Achillis personam sibi constanter delineandam pertinent, absolvuntur, et, si vera dicenda sunt, iam in ipsa cupiditatis contra Hectorem vertentis commutatione nonnulla ad id propositum parum feliciter inventa occurrunt.⁴³⁾ Hic et in scœna illa

⁴³⁾ Nam qua de causa implacabilis ille heros Patroclum in pugnam pro se ipso, cum suis armis, quæ amissa nisi a deo ne suppleri quidem possent, exire insserit ante iram in Hectorem inflammatam et uno die post repudiatum in legatione Agamemnonem (præsertim sine ultimo remedio poëtæ, idest deo ex machina) non ita facile explicatur (*ἀτιμότερον δὲ με βῆσαι* XVI. 83—90.).

Id etiam iure offendat lectorem, principalem heroem Iliadis, summæ fortitudinis et intrepidæ virtutis exemplar, ubi primum in poëmæ inducitur, in prima scœna (I. 59—60.) desperati ac iacentis animi verbis socios et totum exercitum alloqui. Scœnam cum Priamo ego quoque præstantissimam Iliadis partem esse agnosco (Cfr. C. O. Müllerum, l. c. I. p.

cum Priamo probabilius est in nostra Iliade datis iam pridem factis et ipsa actione mores Achillis, non his illa dirigi, quod etiam de aliorum personarum moribus observari potest, quippe qui in universum typicam quandam formam, de qua supra dixi, exhibentes, ceterum agendorum necessitate, non ipsi suo ingenio adducti, singula quæque instituere vel incepto repente desistere soleant.

Quod eo magis est notabile, quoniam dii ipsi, perpetuæ nostræ Iliadis actionis soli fere duces et arbitri non e iustis causis, verum perturbationibus animi cedentes, vel etiam sine causa (*ἄλλ' ἐνόησεν*) intercedere solent, ipsique omnes moribus, fide hominibus aliquanto sunt inferiores, maxime quidem Iuppiter ille *ὑπερφύαλος καὶ ἀπηνής* (XV. 94.) cui *οὐκ ἐπι δέος* (I. 515.) sed ceteri quoque, præsertim si impunitatis fiducia, vel contumacia in Iovem efferantur. Qui omnes dii et deæ (*πάντες τε θεοὶ πᾶσαι τε θέαναι* VIII. 5.) a vera Græcorum religione quantopere abhorrent, ipsos Græcos (ante Pythagoram, Xenophanem, Heraclitum, Platonem) et posteriores usque ad hanc novissimam ætatem non perspexisse equidem mente assequi numquam potui, qui persuasum mihi habeo tales deos ab inferiorum ordinum hominibus, ne dicam a toto populo, sibi effingi rem esse absurdam, inauditam, istosque deos nonnisi ævo politiciori, nativa fide carenti, poëtis autem e magnis Asiæ minoris urbibus oriundis, origines philosophiæ non ita magno intervallo antecedentibus tribui posse.⁴⁴⁾ Mea quidem sententia ad quæstionem Homericam aliquatenus explanandam, si alia indicia deessent, hæc ipsa res probabile præberet argumentum. Sed de his infra (c. XV.) agemus; nunc maioris certitudinis causa ad cetera inventionis propria investiganda revertamur.

Etenim, quod ad mores personarum sibi constanter pingendos attinet, — unde ad deorum in actione partem digressi sumus — eam rem perdifficilem esse non solum antiquissimo illi poëtæ, sed recentioribus quoque concedendum est, neque ex ea originis explanandæ certa duci posse argumenta. Sed sunt

79.), sed partem tamen, talemque, quæ ex Achillis ipsius moribus non explicetur, deorumque intercessu egent.

⁴⁴⁾ Cfr. Wolfium, Prol. XXXVI.; Nestle: de divina comœdia (die Götterburleske) apud Homerum, NJB. 1895. pp. 161 sq.

in Iliade (et in Odyssea) quædam ad personas attinentia externa tantum, ut ita dicam, elementa, ad quæ sibi constanter constituenda dumtaxat naturæ congruens, veritatis tenax, sana imaginatio fuisset necessaria, quorumque tamen nutatione, incertitudine atque adeo perturbationibus et contradictionibus iure offendi potest, *quicumque in partibus legendis summæ totius non obliuiscatur*. Et hic mihi quidem non doctissimi cuiusque observationes sunt maximi momenti, sed eorum, qui Iliadem nostram nativa quadam ingenuitate primum perlegunt. Memini enim e discipulis meis non adultos, sed minimum quemque sæpe interrogare, quæ tandem ætas vitæ Achilli aut Penelopæ esset tribuenda, utrique filios adultos habenti, et tamen illi iuuenili ardore exsultanti, huic eximia quadam pulchritudine excellenti, vel adeo ipsi Helenæ, quam in Odyssea aviæ cuiusdam ætatem attigisse confirmabant. Certe hi pueri bono et sano quodam iudicio præditi, summæque actionis etiam in partibus legendis memores quodam modo rectum habuisse videbantur, neque eis aliud erat respondendum, nisi quod apud Homerum non summa totius poëmatis, sed singulæ partes essent æstimandæ; vel, si hoc genere persuadendi minus fuissent contenti, pictoribus atque poëtis teste Horatio cuncta licere. Sed estne ita? Esse certos denique fines legerunt apud eundem Horatium. *Eundem poëtam in eodem opere* primariorum suorum heroum non solum mores sed ætatem quoque alias aliter sibi imaginasse credibile non est,⁴⁵⁾ quia ea re non poëticæ artis sed naturæ ipsius præ-

⁴⁵⁾ Cui existimationi obici non potest, poëtam poëtica quadam licentia usum non solum deos, sed etiam illos semideos semper iuvenes sibi imaginari potuisse. Nam primum quidem — quod multi ignorant — ipsi Græcorum dii non omnes sunt æque iuvenes, solum non senescentes (ἀγήροτοι) imaginandi; dein manifestum est homines apud Homerum non sine causa toties limen illud infelicis senectutis exsecrare, iuventutem præteritam desiderare, verum ea ipsa de causa potissimum diis invidere, quia hi extremæ senectutis et mortis timore liberi vivant. (Cfr. etiam hymn. ad Venerem v. 245. sqq.) Quod ad ipsum Achillem attinet, certum est aut iuuenilem illum ardorem ætate eius non esse defendendum, aut, rectius, poëtæ, qui eam talem induxerit, nec belli Troiani longitudinem nec Neoptolemi ætatem esse obversatam. Idest: in his rebus partibus esse fruendum non totam actionem memoria tenendam; nam summæ memoriam obesse apparet voluptati e partibus capiendæ.

cepta offenduntur, quibus conservandis illos priscos poëtas partes poëmatis conficientes maxime excellere invenimus.

XIII.

Præterea experientia docemur in imaginibus rerum, locorum, regionum revocandis memoriam vel imaginationem nostram non facile commutari. Quemadmodum nunquam inveniantur duo homines, qui res, loca, regiones sola imaginatione prorsus pari modo sibi effingant, ita singulorum hominum memoriam vel imaginationem res semel effictas constanter tenere; immo, quæ vel in somniis unquam vidimus, nunquam aliter posterius fingi posse, eamque constantiæ legem non arti sed naturæ esse propiorem. Quæro nunc: quid poëtam efficit si non præter vim, vigorem etiam constantia et fides imaginationis cuius adminiculo etiamsi miracula vel prodigia Dantis illius audaciâ finxerit, in ipsis miraculorum elementis negligentia vel aperta contradictione, si quidem nomen cluat, careat oportet. Quid igitur statuendum esse putemus de nostræ Iliadis poëta, de quo constat in locis describendis prout actio ipsa poseat, aperte sibi (?) contradicere, murum istum Græcorum hic esse, alibi non inveniri, fluvios et campos, ipsiusque urbis situm, castra Achivorum aliter alias et alibi esse fingenda, denique poëtam illum omnium clarissimum, perpetuæ carminis auctorem, loca ad necessitatem actionis (teste Mueldero) velut scænæ theatralis volubiles illos parietes repente commutare solere? Nam tales observationes, ut divino hoc opere et ingenio clarissimi vatis indignas cum risu superioris sapientiæ repudiare, donec carmina etiam a pueris legentur, minime sufficere. Respondebimus igitur, opinor, poëtam illum, non ignarum psychologice rationis a Lessingio inventæ, quum ea elementa, etiamsi vera essent, ab auditoribus differenter coniunctum et compositum iri probe scisset, ea ipsa de causa callide et artificiose fidem et veritatem, utpote supervacaneas in hoc genere negligendas sibi statuisse? Rides, benevole lector? Atqui haud scio an ad istam rei explanationem iam appropinquemus, quum novissimæ ætatis docti eam inconstantiam longe absint ut negent, sed ut poëtæ illius eminentis virtutem varietate et ubertate (!) phantasie excellentis laudare et

extollere non desinant. Nil moror, dum istam excellentiam, nempe constantiam in inconstantia, quoad de rebus et locis imaginatione animo infixis agatur, naturæ contrariam esse concedant, itaque in compositione Iliadis de poëta levitate quadam amabili prædito sed naturæ et veritati consilio et sponte inimicissimo loquantur, denique dum in illo poëta poëtam omnibus omnium ætatum poëtis differentem detegant. Neque tamen assequor, cur hic idem poëta partium et summæ totius sit statuendus, quum per poëtam, si quidem hoc nomine appellari potest, ex antiquiorum poëtarum operibus perpetuam istam seriem redigentem explicari possint omnes huius generis difficultates quæ non solum a Lachmanno, Christio, compluribus alijs doctis viris sunt notatæ — nam id quidem minoris momenti esse puto — sed a minimo quoque discipulorum meorum pravo artificio nondum corruptorum semper animadvertuntur.

Sed videamus accuratius, quid de poëtæ illius excellentis, veri Homeri, nostram Iliadem conficientis propriis virtutibus novissimi quæstionis perscrutatores statuerint, qui, quoniam opera omnia ad Homerum pertinentia significanda et iudicanda in utroque Germanorum periodico hoc fine condito susceperint, iidem omnium quæstionis rationum, ne dicam, ambagium peritissimi esse debent, quorumque sententias, quæ sequentur, ingeniosissimas, si minus pura Latinitate, certe maxima cum fide interpretari studebam.

XIV.

Igitur sententia eorum principalis compositionis Iliadis nostræ proprietates est varietas, levitas, negligentia quædam amabilis et iucunda, rerum veritati et sanæ mentis rationibus conscio sæpe animo repugnans (Irrealität, Muelder Die Ilias und ihre Quellen p. 67., 194. passim). Vicissitudines actiones universæ deorum consiliis repentinis diriguntur, qui modo omnia scire videntur, modo falluntur atque etiam eluduntur ita, ut re vera non actio ab iis, sed ii actionibus dirigantur. Itaque ad difficultates actionis progredientis solvendas poëta plerumque deo ex machina utitur, quamquam re vera eas non solvere, sed eludere, evitare conatur; quin etiam, ubicumque fere dii intercedunt,

superiore quadam levitate ad parodiam appropinquante inducuntur (M. p. 347, 205). Deorum personas in universum poëta nonnisi ut subsidium arte factum (Mache, M. p. 106) adhibet: difficultates, quæ facile solvi non possunt, consilio prorsus negligit et evitat (Rothius Die Ilias als Dichtung p. 254. M. p. 23); causæ moventes plerumque præsentis rerum statui inserviunt (Augenblicksbegründung, R. p. 160) ac ne ita quidem rebus ubique accommodatæ sunt (R. p. 311), itaque interdum inter se repugnant, quam rem poëta consilio nil moratur (R. p. 187); causas semel adhibitas in progressu operis negligit, etiamsi in summa totius poëmatis maximi sint momenti (R. p. 168, M. p. 67); verumtamen, si ita placet, de integro eas surgere et valere iubet (M. p. 118); singulas imagines, priusquam ad alias transgrediatur, nimia quadam cura absolvit etiam soluto ita naturali rerum ordine (R. p. 156); dum actionem ad exempla sua accommodare vult, contra suum ipsius propositum extra actionis suæ cancellos egreditur (Über die Intention des Dichters hinaus-schiessende Handlung, M. p. 110, R. p. 194); repugnantie soni (der Stimmung) atque etiam discrepantie tenoris apud eum communissimæ sunt (M. p. 127) eaque repentina permutatio soni vere est Homérica («echt Homerisch» R. p. 279, apud eum sine explicatione quasi virtus notata); [in Iliade omnes fere animi motiones et actiones, vix natæ, repente evanescent (M. p. 260); inventa auxiliaria (Ersatz und Hülferfindungen) ex aëre capta et veritati contraria sunt (irreal, fantastisch M. p. 194 cfr. p. 16); neque tamen veræ intuitioni vel ingeniosæ audaciæ, sed ratiocinationi sibi ipsi consciæ, versuto quodam acumine excellenti (Bewusstsein und Raffinement, M. p. 16, cfr. p. 140) sunt tribuendæ, e. g. quum poëta necessitate rerum coactus, ut mentem auditorum alio abducat, ratiocinationes veritatem eludentes, fallaciaque manifestas per deos vel per alias personas exprimi curat (M. p. 262, 184); idem, ut casuum, actionum, eventuum, rerum probabilium, rationi congruentium, quas adhibere non vult, negligere vero non potest, fidem et vim diminiuat, ea dumtaxat in deliberationibus personarum suarum attingit (M. p. 53, cfr. p. 113); quin etiam suis ipsius deflexionibus de itinere sanæ et sobriæ mentis personarum suarum infirmitatem, hebetem animum, negligentiam prætexere solet (M. p. 344—5); eamque

etiam deorum, e. g. ipsius Jovis, qui initio rhapsodiæ XIII. actionis producendæ (retardandæ) causa providentia orbatur; in universum poëta præstigiatoris modo causas moventes adhibet (M. p. 38) et rhetorica arte tantopere est instructus et versatus, ut sententiam sophistarum de inferiore causa superioris victrice (*τὸν ἤττω λόγον κρείττω ποιεῖν*) præclaris exemplis comprobare valuerit (M. p. 262).

In his omnibus ambo viri doctissimi admiranda quadam observandi subtilitate præditi rectissime iudicasse videntur. Quæro tamen, quid cum hoc poëta, totius Iliadis auctore incipiendum sit, si non Muelderi, qui fontibus Iliadis detectis nova quadam ratione cunctam fere actionem Iliadis huic uni poëtæ tribuendam esse censuit, sed certe Rothii, qui Muelderi sententiæ inimicissimum se esse publice declaravit? Etenim Muelderus convenienter sententiæ suæ hunc poëtam laudare videtur; Rothius vero qua de causa hunc perpetui carminis auctorem tantopere extollat, mihi quidem non liquet. Etenim aut magnopere fallor, aut omnia hæc ab utrisque viris doctissimis rectissime inventa et notata Homericæ compositionis propria non poëtæ sed redactoris laborem redolent.⁴⁶⁾

Ita factum est, ut ex utriusque viri doctissimi sententiis iis tantum electis, quæ discrepantiam eorum ad fontes Iliadis pertinentem non attingunt, corroboratam et confirmatam esse inveniam earum opinionum probabilitatem, quas de questione Homericæ ante editos eorum libros mihi constitueram, quarumque maximam partem supra iam exponere studebam.

⁴⁶⁾ Rothii ingeniosa observatio (l. c. pag. 56.) ipsis talibus discrepantiis verum poëtam, non redactorem maxime cerni, valeat quantum valere potest. Argumentatio certe talis ambigua manebit a propugnatore unitatis uniusque poëtæ profecta, cuius non discrepantibus sed convenientibus argumentari est proprium officium. Pari modo perquam commodum esse puto nunc unitatem prædicare, partesque omnes non solum ab eodem poëta, sed etiam eo ordine, quo nunc leguntur, esse oriundas, alibi autem inter se contraria ita explanare, ut unitatis vindex partes singulas in certaminibus seorsum declamatas esse admoneat.

XV.

Etenim in priorè parte huius disceptationis apparuit elocutionem quoque Iliadis non omnino et ubique esse æquatam, sed processu temporum ad nova argumenta per veteres formas tradenda semper minus aptam evasisse, inveniri que locos quos ipsius elocutionis rationes sub finem florentis epicæ poësis ortos esse indicent. Multo plures sunt tamen loci iique non semper ad principales actionis partes pertinentes, quos forma argumento congrua simplicitati prisearum ætatum propiores esse ostendat.

Hi loci, longe remoti a subtilitate omnis artificii, etiam ubi poëtæ nobis errare videntur iuvenilis tantum ætatis notissima propria, vehementiam, procacitatem, rerum in maius auctarum cupidinem, iudicii infirmitatem, primitivam illam gravitatis speciem exhibent, verum coniuncta cum studio veracitatis et utilitatis, interdum ne a minuta quidem sed sana et naturæ congrua sobrietate et diligentia abhorrente. Quæ propria quamquam plerumque errores et infirmitates sunt nominanda, omnia tamen naturæ sunt congruentia; itaque ne recentioris quidem ævi lectorem offendunt, etiamsi interdum eo risu, quo puerorum erroribus indulgemus, nos subridere cogant. Etenim perturbatio-num, sensuum veritate, formisque eloquendi ad eam veritatem accommodatis cunctæ istæ primitivæ infirmitates largissime compensantur. Ita effectum est, ut illa elocutio, libera omni apparente artificio rhetoricæ artis, libera sibi conscia effectus consecratione æterna veræ poëtice elocutionis exempla posteritati traderet, atque etiam ipso artificiorum tædio eruditissimos recentiorum ætatum poëtas ad rectam viam reduceret.

Contra compositionis nostræ Iliadis maxime conspicuæ sunt proprietates naturalium, verorum et veri similibus *sibi conscia* incuria vel etiam elusio; in causis moventibus invenientis minutissima subtilitas et calliditas, quæ eo magis est conspicua quia persæpe permixta cum negligentia e tædio quodam exortâ apparet; pro naturali sensuum et motionum dominatione tranquilla et circumspecta sagacitas et ratiocinatio ab artis rhetoricæ artificiiis et sophismatis non procul remota; denique pro veritate et simplicitate simulatio, artificium, præstigiæ.

Eloquendi et componendi, partium ac summæ hæc proprietates, rationesque psychologicae, e quibus eæ dependent tantopere sunt inter se contrariæ, ut mihi quidem omnibus iis, quæ de compagis et structuræ discrepantiis, de rebus in singulis partibus inter se pugnantibus, de dispositionis inæqualitate, de episodiorum ambagibus, de suturis illis adventiciæ artis inde ab Hermanni⁴⁷⁾ et Lachmanni temporibus usque ad hanc ætatem dicta et repetita sunt, ad summam quæstionis iudicandam potiores esse videantur, quippe quæ psychologiæ sanæque mentis æternis legibus nituntur, et sunt tales, quæ si minus per doctrinam et intellectum demonstrari, certe per veritatis sensum percipi possint et ad persuadendum cuique sufficiant, qui, ut supra dixi, præ arboribus silvam ex oculis perdere non consueverit.

Mihi quoque igitur plus quam verisimile esse apparet, ei, quem Muelderus ex sua sententiâ profectus iure, Rothius vero nescio qua de causa eximium quemdam poëtam atque ipsum Homerum appellat, qui nostram Iliadem confecerit, tantummodo compositionem postremum huius compagis easque particulas esse tribuendas, quæ manifeste isti compositioni inserviant; verum hunc poëtam illam actionis primitivæ unitatem, quam supra in nostra Iliade ut Græcæ poësis epicæ eminentissimum factum agnoscendam plurimique æstimandam esse dixi, per-

⁴⁷⁾ Hermanni tamen ea verba afferre volo, quæ vir ille doctissimus, non solum formarum et rerum, sed etiam artis poëticæ peritissimus de compositione Iliadis in dissertatione de interpolationibus Homericis edita (Opusc. V. p. 58) dixit. «Cohærent hæc quidem, inquit, aliquo modo, sed tam male, ut, nisi singularum rerum descriptio animam lectorum demulceret, nemo non ægre ferret fieri, quæ cur fiant, non appareat.» Et alibi (p. 60) «nisi admirabilis illa carminum suavitas quasi incantationibus quibusdam captos teneret, non tam facile delitesceret, quæ accuratius considerata et pugnare inter se et multo minus apte quam quis iure postulet composita esse apparere necesse est». E recentioribus autem facere non possum quin Croiseti analysim laudem (in hist. Græcæ litt. Vol. I. ed. 2. p. 100—163), quo simplicius et tamen diligentius et accuratius a nullo unquam compositionem Iliadis perscrutatam et illustratam esse censeo, quamquam de origine et vicissitudinibus carminum sententiâ eius non assentior, neque sum tam hebeti animo, ut eas partes C. O. Mülleri analysis (in Hist. Gr. Lit. ed. 4. a Heitzio curata I. p. 76—103) ubi virtutes quoque compositionis Homericæ extolluntur, recte æstimare nequeam.

ectam et absolutam accepisse neque ipsum in actionem suam induxisse equidem maxime probabile, ne dicam, certum esse censeo. Etenim nostram Iliadem, hoc ingens opus tantæ et tam varie episodiis distinctæ perpetuitatis, cuius compositio quo magis perscrutatur, eo artificiosior et tortuosior esse apparet, primum exhibuisse exemplum innovationis tantæ et tam notabilis, certæ actionis unitate non carentis: hoc est, quod psychologiæ rationibus repugnare mihi videtur, præsertim, quum verisimile sit in nostræ Iliadis compositione perspicuitatem illius unitatis non magis auctam esse, quam depravatam.⁴⁸⁾ Itaque persuasum mihi habeo cum Wilamowitzio et Bethio, unitatem eam in antiquiore illo epico poemate de ira Achillis canente simplicius et brevius, sine istis partibus compositionem perturbantibus esse perfectam, verisimileque esse censeo Homeri

⁴⁸⁾ Ego ipse quidem in capite V. huius dissertationis exposui apud Græcos semper usitatissimam fuisse eam formam cogitandi et eloquendi, secundum quam incepta sententiâ inculcatis novis sententiis interrumpitur, ut mox novo quodam et fortiore impetu suscipiatur. Concedo istam cogitandi formam etiam in compositione I—VIII. rhapsodiarum observari et hoc fere modo exprimi posse: «Juppiter promisit Thetidi Troianos fore victores, donec Agamemno Achilli satisfaceret: itaque, quum Achivi somnio illo Agamemnonis confisi impetum in Troianos fecissent, — primum quidem (πῦν) Achivi erant victores, postea vero... etc.» Hanc procedendi formulam apud Græcos ut naturæ eorum congruam, communissimam fuisse discipulos meos semper admonui, præsertim quum viderem insectia eius rei in recte intelligendis auctorum sententiis multifariam peccari (Vide e. g. Voemelii falsam interpretationem ad Demosth. de cor. caput 13 in fine: Ὁ γὰρ δέξου etc. in editione Didotiana bilingui p. 120). Verum quis ignorat compositionem illorum Iliadis librorum citra et ultra hanc inculcandi formam usque ad veram ambagem novorum et inopinatum eventuum egredi, quibus illa prior inventio (quoniam retardatio per eam effecta nimis intricatur, tantopereque extenditur ut poëta Iovis promissi iamiam oblitus esse appareat) obscurari et depravari potius, quam eventus eius preparari et extolli videatur. Ecce novum exemplum naturalis apud Græcos cogitationis eiusque formæ per nimium artificium (etiam nimia materiæ tractandæ opulentia necessarium) corruptæ et vitiatæ. Ex quo quis non videat, easdem ipsas partes (sc. II—VIII. rhapsodiarum maximam partem) redactore antiquiores esse putandas, quippe quæ eum ad hoc artificium adhibendum coegerint? Nam suis ipsius inventis sine aliqua necessitate quemquam, eumque poëtam, sic uti: credat Judæus Apella.

nomen, cuius in redactoris illius ultimi ætate utique nimium recens esset origo, huic vero poëtae, aliquanto antiquiori esse tribuendum, qui, siquidem vera est Herodoti opinio, quadringentis annis ante eum, idest in IX. saeculo vixerit. Eam igitur opinionem de semine vel nucleo quodam nostri poëmatis (Kertheorie) ab Hermanno, Grotio, Kirchhoffio, recentius, quamquam aliis de causis, a multis (Robertio, Bechtelio, Fickio, aliis), recentissime a Bethio expositam, non sine iure eos viros doctissimos professos esse arbitror. Et maxima pars eorum unum tantum tale poëma fuisse coniecerunt, Achillis iram et ultionem canens, Wilamowitzius autem et discipuli eius ex una parte, Muelderus ex altera intricatiorem Iliadis nostræ originem fuisse contendunt. Nam quantumvis Muelderi sententia ab illorum sententiis differat, in hoc uno tamen consentiunt, fontes Iliadis nostræ complures et inter se diversissimos esse putandos.⁴⁹⁾ Verum ego, ut supra dixi, rerum probabilitatem tantum perscrutor, finesque analysis, ultra quos synthesis partes incipiunt, quamquam sententiam meam de omnibus his rebus iam pridem constitutam habeo, consilio et proposito in hac dissertatione non transgrediar. Cur enim numerum suppositionum (hypothesium) plus aut minus ingeniose factarum nova multisque fortasse minus probabili augeam, præsertim quum methodum quoque talium perquisitionum parum comprobem utpote quæ diligenter iis partibus, quæ logicæ præceptis accommodate coherere videantur, electis et coniunctis demonstrare studeat, quanto simplicius magisque perspicuum illud prius poëma nostra Iliade fuerit, comparatisque utrisque nova argumenta ad quæstionem solvendam colligat. Etenim, ni fallor, hæc est illa procedendi via, quæ in logica circulus vitiosus appellatur, — quamquam scio eam etiam in geometricis et astronomicis constructionibus interdum feliciter adhiberi, quotiescunque ibi demonstrandum pro demonstrato, constructum pro construendo ponitur, Neptanum-

⁴⁹⁾ Id tantum ambigitur, utrum hi fontes proximi ad nostram Iliadem sint putandi (Muelder) an iam ante hanc in poëmatis totam fere actionem nostræ Iliadis (vel adeo plus) continentibus sint coniuncti (Wilamowitzius). Illâ sententiâ de poëta agitur, hac de redactore ultimo, poëtisque eum antecedentibus. Cur ego hanc alteram opinionem complectar ex tota disceptatione mea elucet.

que planetam hac methodo ab illo Leverrierò et Adamsio esse detectum.

Denique esse quosdam fines in quæstione Homerica video, citra quos analysis poëmatum se continere debeat, *si quis ea, quæ probabilia et veri similia videntur, pro speciosis sed incertis sacrificare noluerit.*

Ex analysi autem probabile esse videtur, maximam partem eorum, quæ in nostra Iliade perverse inventa et disposita esse videantur, ei esse tribuendam, qui postremus vel postremo proximus hanc tantam compagem constituerit, neque eum veri poëtae nomine esse dignum, quippe qui contra leges æternas omnis omnium gentium poësis, in ipsa naturæ et veritatis præcepta peccaverit, quæ illi veri poëtae antiqui non artificio nixi, sed divinitus quodam modo afflati tantopere coluerant et observarant. Unum aut alterum tantum perfectum et absolutum in se poëma minoribus interpolationibus, an compluria hic postremus poëta vel redactor coniungendo deformaverit, hanc quæstionem nunc in medio relinquam, quamquam ipse cum Wilamowitzio iam ab aliquo poëta redactorem nostrum ultimum aliquanto antecedente duo vel tria maiora poëmata coniuncta aliisque brevioribus amplificata — ne cum Bethio dicam: multo cum sudore coarctata — esse arbitror. Ex quibus omnibus poëtis Homeri nomen ut supra dixi, ei tribuendum esse puto, qui Achillis iram, testante Iliadis præmio nostræ quoque Iliadis primarium argumentum primus composuerit.

Quoniam autem causarum moventium inventionem sibi et personarum moribus convenientem in poëmatis differentibus coniungendis perdifficile fuisse constat, postremo poëtae, quam ego redactorem appellare malim, vel postremo huic proximo assignandum esse puto totum fere deorum illum gregem, sive ipse eos invenerit, sive, ut Muelderus suspicatur, ex absoluto quodam sed Achilleide illa minus serio poëmate, fortasse Herculis facta celebrante, eos huc transtulerit, inde ab illiberali violento et agresti illo primæ rhapsodiæ Iove usque ad Martem quiritantem vel ad scenam Theomachiae scurrilem, utraque eam usque ad finem, quam tam profanam turbam in serio poëmate iure ab ipsis Græcis perstrictam esse parodiisque et quæ dicuntur travestitionibus ab Aristophane ad Offenbachium

merito materiam præbuisse censeo. Nam Iovem uxoris convicia metuentem, at tamen violentia sua perfruentem, vel deos rustica quadam acerbitate castigantem iisque minitantem tantum cachinni fortissimi movendi causa ita inductum esse a lascivo et versuto illo homine (scurra, Schalk, Rothii verbum), non minus perspicio ac sentio, quam in Odyssea Veneris et Martis poenam in flagranti, ut dicitur, delicto deprehensorum; istumque cachinnum minime esse ita sanum et innocentem atque alibi, ubi Homericum illum risum invenimus. Hæc omnia in hac forma novissime in Iliadem inserta esse mihi plus triginta annos abhinc verisimile esse videbatur; novis analyticorum perscrutationibus, Gerckiique dissertatione aliquanto prius (anno 1901) edita corroborata tantum est mea opinio, cum poëtam, qui in tragico vel certe serio poëmate deos dramatis satyrici vel rectius comœdiæ more induisset, neque Achillis iræ, nec ceterarum seriarum Iliadis partium fuisse auctorem, interque universos Græcos stili unitatis sensu excellentes singulare et mirabile edidisse *generum permixtorum* exemplum. Hæc nostræ Iliadis proprietates, quam a nullo esse notatam non mediocriter miror⁵⁰⁾ tantummodo cum origine operis omnium ceterorum prorsus differenti explanari potest, quandoquidem nunquam postea eæ causæ apparere potuerunt, quæ Iliadis nostræ auctorem ut ita faceret, induxerant.

XVI.

Postremo neglegi mea quidem sententia nulli has res serio pertractanti potest quæstio, quam tamen nonnulli negligere

⁵⁰⁾ Quamquam quomodo id ante Nestlii dissertationem notari potuerit, quum etiamnum sint, qui Iovis Homericæ dignitatem et maiestatem cum verbis unctioe plenis (salbungsvoll) prædicent? Qui si addiderint quod in scholis puellarum nostris extolli solet, Phidiam quoque tribus illis immortalibus versibus fuisse «inspiratum», non ita facile meliora doceri posse apparebunt. Adnotandum esse censeo, me quoque iis versibus vehementer delectari, eosque excellenti cuidam antiquo poëtæ tribuere; ineptissimum autem vel scurrilem putare istam compositionem, quæ a Iove convicia uxoris metuente, eaque ipsa de causa (μή τε νοήσῃ Ἥρη) Thetidem relegante hic ipsum quoque tremeferi finxerit magnum Olympum, etiamque hic eos versus aliunde notos adhiberit.

solent: quid fuerit propositum ei poëtæ, qui totam hanc ingentem carminum compagem primus in perpetuam seriem redegerit, quomodoque id perficere potuerit?

Quod ad modum pertinet, quomodo id fieri potuisset sine iustis voluminibus conscribendis, equidem numquam intellexi, qui illa priora quoque, longe minora carmina sine scripturæ adminiculo constitui et conservari posse nego.

Quod ad propositum auctoris, unum constat, unde proficiscendum est: quodcumque facultas scribendi apud Græcos in vulgarem usum venerit, in florentis epicæ poësis ætate, usque ad sæculum VI. carmina non fuisse lectoribus destinata, sed per recitatores in publicis et privatis conventibus atque etiam in sollemnibus certaminibus (*ἀγῶνες*) divulgata.⁵¹⁾

Ex quo efficitur, principio carmina utique ad hunc recitandi usum fuisse accommodata ipsaque illa posteriora iam certam actionem habentia minora poëmata (Kleinepen) verisimile est eam longitudinem, qua in singulis occasionibus ad finem perducere potuerint, non excessisse. Nostram vero Iliadem, cuius longitudo proverbialis erat (*μακρότερον Ἰλιάδος*), coram iisdem auditoribus totam ab initio usque ad finem declamari potuisse nec C. O. Mülleri affirmatione (l. c. p. 102) nec Kienii tota dissertatione quemquam adduci posse censeo, ut credat. Iure igitur suo tempore quæsivit Wolfius (Prolegg. c. XXVI) quid tandem istum poëtam compellere potuisset in consilium et cogitationem tam longorum et continuo partium nexu consertorum carminum? Ad quam quidem quæstionem ipsius responsum nemo ignorat. Recentissima autem ætas quæ nostram Iliadem non subito velut ex tripode exortam esse, sed e nonnullis antiquioribus poëmatibus, iisque certam iam actionem et mediocre quamdam longitudinem habentibus constitutam esse arbitrabatur, inverso syllogismo ratiocinari cœpit. Quandoquidem nostra Ilias

⁵¹⁾ Neque obliviscendum est posterius quoque in tota fere antiquitate etiam in privato usu lectione plerumque non tacitum oculorum laborem significari, sed recitationis auscultationem per servum aliquem factæ; quumque sibi quis solus aliquid legeret, eam quoque lectionem clara voce fieri solere.

De qua re vide novissime Josephi Balog Hungari dissertationem «Voices Paginarum» inscriptam (Budapestini, 1921, ap. Soc. Franklinianam).

ex una parte ante ætatem iustorum voluminum neque nasci, neque constitui, neque integra manere potuerit, ex altera minoribus illis poëmaticis, de quibus unitas eius dependet, recentior esse debeat, originem eius etiam ex his causis quam recentissimam esse ponendam, propositum autem poëtae sive redactoris, ut breviter dicam, litterarium, tamquam nostræ ætatis auctoribus (Bethius) aut, fortasse rectius, materiale, idest cum argumento coniunctum (Stoffliches Interesse, Wilamowitzius) fuisse, ut omnia carmina in eo argumento sub Homeri nomine per vulgata congererentur et conservarentur; quæ posterior opinio ab altero quoque disciplinæ nostræ principe, E. Meyero (in *hist. antiquitatis* vol. II. 1893. § 265, p. 406 sqq.) potior est declarata.

XVII.

Compositionem igitur Iliadis nostræ sub finem florentis epicæ poësis esse ponendam, uniusque vel admodum paucorum consilium et operam in ea esse versatam plus quam probabile est. Sed aurea ætas huius poësis, nimium ea, ubi poëtae vero naturæ afflatu animati et commoti sua opera procreabant, mea sententia multis annis ante nostram Iliadem compositam ea ætas est appellanda, in qua eloquendi virtutibus componendi quoque veræ eisque similes virtutes associatæ illa breviora epica poëmata imprimis illud de ira Achillis et ultione canens, efficere cœperunt, quorum reliquiæ in nostra Iliade quamquam pro certo definiri fortasse numquam poterunt, sine dubio tamen ita continentur, ut virtutes eloquendi illius aureæ ætatis ex iis intelligi et constitui possint. *Iudiciorum autem varietas de virtute totius Iliadis diversa partium et summae origine explicatur.* Compositionem nostræ Iliadis finalem, eumque, cui ea tribuitur, ethicæ et æstheticæ rationibus non esse nimia admiratione dignum. *adest tempus, quo post Wolfium et Hermannum iterum magna cum gravitate admonendum esse censeam.*⁵²⁾ Immo

⁵²⁾ Quamquam non nimiam habere me spem ipse confiteor fore ut vox mea debilis exaudiatur, quum ipsius principis disciplinæ nostræ verba in ipsa patria eius hucusque parum æstimata esse videam, non solum Homero, sed universis Ionibus formarum quidem inveniendarum et expoliendarum summam virtutem tribuentis facultatem vero totum ponendi, sensumque ordinis, legum, harmoniæ in universum iis abiudicantis (Ap. Hinneberginm, ed. 3. 1912. 303—314).

etiam, si adesset spes futurum fuisse, ut etiam sine huius novissimæ compagis ministerio illa breviora epica poëmata integra conservarentur, compositionem nostræ Iliadis, utpote quæ nobis illa poëmata plus aus minus deformaverit, rei poëticæ funestam fuisse affirmaverim. Nihilominus, ut nunc res se habet, gratias habeamus oportet, quod saltem per Iliadis ambages priorum illorum poëmatum virtutes si minus definire, at certe animo percipere atque ut ita diaam, divinare, iisque perfrui possumus.

Ad explicandam rem respiciendum esse puto, in Iliade nostra ad litteras posteriorum ætatum formandas non compositionem Iliadis fuisse maximi momenti, sed elocutionem poëticam easque rationes psychologicas, quibus hæc elocutio contineatur: nempe ingenuitatem, simplicitatem illam naturæ convenientem, artificiosisque compositionis ambagibus maxime contrariam. Itaque sub finem XVIII. sæculi non compositio Homérica, sed elocutio simplici poëtarum animo accommodata, ipseque naturæ amor et cupiditas principes Germanorum vates et litteratos ab artificis illius ætatis effeminatæ, quæ barbaro nomine verrucosa (baroque) iure appellatur, avertit, eademque Goethium in Hermann und Dorothea, in Iphigenia summum exemplum novæ elocutionis et rationis cum præterita ætate tantopere discrepantis prodidit. Quid recentiores inde a Vergilio compositioni Iliadis et Odysseæ debeant, video, longeque absom ut id nullius momenti fuisse putem. Verum id quidem alio quoque modo eos assequi potuisse opinor, certaque illam acceptam compositionem admirabili quodam modo excoluisse et perpolivisse eos affirmo: nam virtute et præstantia componendi recentioris ætatis vates, non solum Goethium Germanorum vel Joannem Arany Hungarorum isti negligenti et tamen artificioso Iliadis vel Odysseæ redactori comparare mea quidem sententia relapsum nostrum iudicium ad hebetiorem vel incultiorem præteritarum ætatum sensum significet. Quas quidem usque ad hanc ætatem potissimum in ipsa compositione stupere nemo sapiens mirabitur, quum ea sola esset, quæ etiam e translationibus, argumenti narrationibus, vel excerptis etiam sine Græcæ linguæ peritia facile cognoscatur, quæ etiam nunc in quavis superiore puellarum schola vel gymnasio — quibus novissime miro modo auctis et multiplicatis me inimicissimum esse confiteor — laudibus extol-

latur, quæque mox per disciplinas Græca studia suppletes, — nam lege ipsa ita apud nos istæ nominantur — in puerorum quoque gymnasiis heu! principale et unicum fere Homericæ disciplinæ residuum ac monumentum evadet. Etenim in hoc genere idem fere accidit, quod de rhetorica quoque observari potest, quæ apud Græcos doctrinam inventionis generibus constitutionum (*σράσεις*) et topicis tantopere instruxit et amplificavit, doctrinam elocutionis illa idearum distinctione condidit, ex qua tamen etiam politiores nostræ ætatis viri semper in foro versati vix quidquam ultra famosas illas compositionis partes, exordium, dispositionem, narrationem, argumentationem, conclusionem sibi notasse ac retinuisse videntur, ea scilicet, quæ e quolibet libro classico ad eum finem facto memoriter edisci possint. Attamen quanto studio est digna Græcorum illa rhetorica, vel etiam illa per Ciceronem et Quintilianum Latina lingua nobis tradita, qualesque fructus etiam nunc esset latura in erudiendis *provecioris* ætatis discipulis *recte* adhibita!

Quæ omnia, præcipue iudicia maiorum et plerorumque æqualium de virtute compositionis Homericæ neglecta, quanto-pere nonnullos præsertim apud nos offensura sint, equidem presentio; quin etiam verendum mihi esse opinor, ne ego, Græcorum, Demosthenis, Platonis, Aristotelis, Homeri per plus quadraginta annos fidelis et gratus discipulus Zoili illius æmulus repente evasisse declarer, exoriatumque aliquis, qui Homerum meum contra impetum meum defendendum esse existimet. Quod, si acciderit, tranquillo animo feram, si quis vero me ad rectam viam reducerit, gratias quoque agam. Quamquam sententiam meam per tot annorum seriem constitutam non ita facile commutari posse puto; nam, quamquam principales recentiorum sententias non mihi prorsus esse ignotas quemvis peritum perspecturum esse spero, iam inde a primis Wilamowitzii pervestigationibus (1884) testantibus discipulis meis admodum pauca me habuisse, quæ de universa re immutarem, iure confirmare posse mihi videor.

Quare ut huic disceptationi iam finem faciam, sententiam meam brevissime sic complectar: unitatis summæ totius memoriam non prodesse sed obesse ei, qui carminibus Homericis *veræ naturæ et origini eorum convenienter delectari velit*, in

Iliade autem (et in Odyssea quoque) non compagem illam, sed partium elocutionem esse maximi faciendam; de vera eius poësis virtute ne accuratissimam quidem argumenti narrationem, ne ingeniosissimam quidem compositionis perquisitionem præbere veram existimationem, lectionemque textus originalis vel nonnullarum particularum incomparabili modo potiore esse ad illam virtutem cognoscendam. Veros poëtas, verum illum Homerum semper in partibus fuisse, esse et fore quærendos et inveniendos.

Ut tamen interpretationibus falsis vel malevolis occurram, sententiam meam etiam de hodierno statu questionis Homericæ adiciam.

Perquisitiones ad eam solvendam susceptas hucusque magno-pere inter se discrepare levioris momenti esse, neque idcirco desperandum esse puto. Contra maximi momenti esse arbitror vehementerque approbo ipsas perquisitiones, illam assiduitatem, sollertiam, sagacitatem in iis exhibitam, eas methodi differentias, eas rationes procedendi sive cum argumento sive cum forma carminum coniunctas, quibus tot doctissimi viri (atque etiam femine) questionem solvere conati ipsas philologiæ disciplinas, interque eas novissime interpretandi quoque disciplinam incredibili quodam modo excoluerunt. Wolfii, Hermanni primæ criticæ et æstheticæ dubitationes, Lachmanni, Köchlii, Christii sagacitas, Schliemanni, Dörpfeldii, Evansii, Italorum indefessa diligentia, Helbigi, Reichelii, Roberti opera, Fickii, Bechtelii experimenta, novissime autem analyticorum studia ad vestigia Welckeri, Kirchhoffii revertentium longiusque progredientium: omnia hæc fuerunt necessaria, quippe quæ ad finem perductis molestis sæpe, sed necessariis investigationibus *etiamsi parum ex iis effectum esse videatur*, aliquantum certe ad questionem solvendam contulerunt. Denique perquisitiones ad Homericam questionem pertinentes tam excellentem historiæ philologiæ partem iam efficiunt, ut quicumque eas neglegat vel despiciat, summo iure de negligentia et despectu ipsius scientiæ accusetur. Itaque critica Homericæ — ut Caueri, viri doctissimi de Homero optime meriti verba afferam — longe abest ut desperare debeat de futuris sibi agendis, ubicumque perquisitiones nondum penitus sunt exhaustæ et perfectæ, vel inutilitas earum

experimento perfecto sine omni dubio nondum demonstrata esse videtur.

In præsentī autem statu rerum, quum in quæstione analysis elocutionis partes primarias gerere videtur, plurimum ab investigandis iis proprietatibus expecto, quæ cum ipsa lingua poetica coherent; itaque tironibus novam perquisitionem iteratorum ceterorumque priorum commendo, quos capite I. huius dissertationis accuratius exposui; etenim talia studia, etiamsi ad quæstionem solvendam insufficientia esse apparerent, ad scientiam nostram augendam, præsertim si cum studio veterum grammaticorum Græcorum fuerint coniuncta, necessario aliquid conferent.

Quod autem id genus methodi pertinet, quod partes ex toto iudicat et interpretatur, ultraque analysis fines egressum synthesi plus aut minus audaci utitur: quæ e talibus studiis effecta sunt, tantummodo ut plus aut minus probabilia (*ὁποθετικά*) æstimanda esse censeo, neque infitior hanc dissertationem etiam ea ipsa de causa nunc me edidisse, quia virtutem unitatis carminum et dispositionis eorum novissime nimio modo prædicari et extolli video, quin esse virum doctum, eumque litteraturæ quæstionis peritissimum, qui etiam totam nostræ Iliadis elocutionem etiamnunc eidem poetæ eximio tribuat, qui *nostram* Iliadem composuerit: qua sententia non potest fingi meæ magis contraria.

Nihilominus talium quoque perquisitionum ad finem perductarum necessitatem atque utilitatem prorsus intelligo et perspicio, sollertiamque, sagacitatem, et scientiam in iis (præcique in Muelderi libro omnium ingeniosissimo, qui unquam de Homero scripti sunt) exhibitam admirari nunquam desinam.

ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF

OSZTÁLYTITKÁR.

XXIV. KÖTET 5. SZÁM.

KÁRMÁN JÓZSEF ÉS AZ URÁNIA NÉVTELENJEI

ÍRTA

SZINNYEI FERENC

LEV. TAG

Fölvasta a Magyar Tudományos Akadémiának
1923 január 8-i ülésében.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1924